

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KIBRIS MÜZAKERELERİNDE

RAUF RAİF DENKTAŞ'IN ROLÜ VE ETKİSİ

RAUF RAİF DENKTAŞ'S ROLE AND IMPACT IN THE CYPRUS
NEGOTIATIONS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURBANU TUNÇEL

20152016009

Tez Danışmanı:

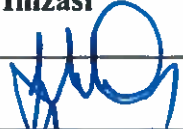

Prof. Dr. Selçuk DUMAN

GİRESUN-2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02.10.2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nurbanu TUNÇEL'in "Kıbrıs Müzakerelerinde Rauf Raif DENKTAŞ'ın Rolü ve Etkisi" başlıklı tezini incelemiş olup aday 04.10.2019 tarihinde, saat 15.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı, Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Selçuk DUMAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../201...

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kıbrıs Müzakerelerinde Rauf Raif Denктаş’ın Rolü ve Etkisi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Nurbanu TUNÇEL

ÖNSÖZ

Kıbrıs sorunu, hiç şüphesiz Türk dış politikasının en önemli konularından biri olmuştur. Türkiye'nin güneybatısında, Akdeniz'de, bir toprak parçası üzerinde bir milletin bağımsızlık mücadelesi vermesi, tüm dünyaya örnek gösterilecek bir

durumdur. Kıbrıs Türk milleti için, 1950'li yıllarda kendisini siyaset sahnesine atan Rauf R. Denктаş, adadaki tüm Türkler için bir umut ışığı olmuştur. Bir hukukçu olan Denктаş'ın Kıbrıs sorununa yaklaşımı da elbette müzakere ve anlaşma şeklinde olmuştur. Bu çalışma, Kıbrıslı Türklerin yakın geçmişini kapsayan, uluslararası platformda ve müzakere masasında kendi hak ve değerlerinden vazgeçmeyeceği için, "uzlaşmaz" damgası vurulan Rauf R. Denктаş'ın bağımsızlık mücadelesinde Kıbrıs Rum tarafı ile yaptığı görüşmeleri detaylıca inceleyen ve böylece Kıbrıs sorununu ve Kıbrıs müzakerelerini anlamada okuyucuyu aydınlatacak bir çalışma olmuştur. Bu bağlamda, çalışmamı hazırlarken bana destek olan isimleri de belirtmek istiyorum.

Akademik anlamda ilerleyişimi her anlamda hızlandıran, her sözüyle devlet ve milletime faydalı bir birey olmam için beni cesaretlendiren sevgili babam Emin KARAGÜLLE'ye, Kıbrıs konusuna olan ilgimi fark edip, çalışma konumu bulmamda yol gösteren, tez sürecindeki sıkıntılı dönemlerimi sabırla karşılayan, ilmi ve fikri donanımını her zaman örnek aldığım sayın danışmanım, hocam, Prof. Dr. Selçuk DUMAN'a, her zaman arkamda duran sevgili annem Nevin KARAGÜLLE'ye, kardeşim Bilge Çağatay KARAGÜLLE'ye, bana bilim yolunun erdemini her fırsatta anlatıp beni güçlendiren sayın hocam Doç. Dr. Bülent TURGUT ve eşi, sevgili ablam Doç. Dr. Hilal TURGUT'a, bir kadın olarak yaptıklarına ve yapacaklarına inanan, bana bu süreçte özel hissettiren sevgili eşim Mustafa TUNÇEL'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Kıbrıs sorunu, bundan elli bir yıl önce müzakere edilmeye başlayan ve maalesef bugün dahi çözüme ulaştırılamayan bir sorundur. Bu zamana kadar Birleşmiş Milletler, altı Genel Sekreter değişmiş, birçoğu sorunla ilgili çözümler üretmiş, yine de başarılı olamamışlardır. Bunun temelinde ne gibi bir sorunun yattığı tartışılabilir bir konudur. Rauf R. Denktaş, hukuki zemine dayanan tezleri, Rum tarafının dayatmalarına karşı çıkışı ile Kıbrıs Türkleri'ni uzun yıllar müzakerelerde temsil etmiştir. Rum ve Batı söylemiyle “uzlaşmaz” olarak adlandırılan Rauf R. Denktaş'ın tek arzusu, hasret duyduğu bağımsızlık duygusunu milletine yaşatmaktı. Bu çalışma, güçlü hafızası ve müzakere yeteneği ile Denktaş'ın müzakereci yönünü ve müzakerelerde izlediği yolu incelemekte, ayrıca kendisi için kullanılan “uzlaşmaz” söyleminin gerçeği ne derece yansıttığını anlatan bir çalışma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Müzakere, Rauf Denktaş, Toplumlararası Görüşmeler, Birleşmiş Milletler.

ABSTRACT

The Cyprus problem is a problem that started to be negotiated fifty years ago and unfortunately has not been solved even today. So far, the United Nations has changed six Secretary-Generals, many of whom have produced solutions to the problem, yet have not succeeded. What kind of a problem lies at the heart of this is arguable. Rauf R. Denktas represented the Turkish Cypriots in the negotiations for many years with his arguments based on legal basis and his opposition to the impositions of the Greek Cypriot side. Rauf R. Denktas, who was called maz irreconcilable Rum with the Greek and Western discourse, only wanted his nation to feel the longing for independence. This study examines Denktas's negotiating side and the way it follows in the negotiations with its strong memory and negotiation ability.

In addition, it has been a study explaining to what extent the “uncompromising” discourse used for itself reflects reality.

Key Words: Cyprus, Negotiation, Rauf Denktas, International Meetings, United Nations.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ

1.1.	1968 – 1971 Görüşmeleri : Kıbrıs İçin İlk Adım	15
1.2.	1972 – 1973 Görüşmeleri : Denktaş'ın Yardım Çağrılarını	20
1.3.	1974 – 1976 Görüşmeleri : Cenevre ve Viyana Münasebetleri.....	21
1.4.	Değerlendirme.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ

2.1.	1977 – 1979 Dönemi: Doruk Antlaşmaları.....	30
2.2.	1980 – 1983 Dönemi Görüşmeler :K.K.T.C. İlanı.....	36
2.3.	Değerlendirme.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN,
DENKTAŞ'IN CUMHURBAŞKANLIĞI GÖREVİNDEN AYRILDIĞI
DÖNEME KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ**

3.1.	1984 - 1986 Görüşmeleri.....	41
3.2.	1988 - 1992 Görüşmeleri.....	44
3.3.	1993 - 1997 Görüşmeleri: ABD Çözüm Önerileri ve Denktaş.....	51
3.4.	1999 - 2002 Görüşmeleri : Kopenhag Zirvesi.....	53
3.5.	2003 – 2004 Görüşmeleri: Annan Planı ve Değişen Dengeler	57
	SONUÇ.....	63
	KAYNAKÇA.....	67
	ÖZGEÇMİŞ.....	73

VI

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.h.	:Adı geçen haber
a.g.t.	:Adı geçen tez
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	:Emekçi Halkın İlerici Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
EOKA	:Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KFC	:Kıbrıs Federal Cumhuriyeti
KTFD	:Kıbrıs Türk Federe Devleti
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	:North Atlantic Traety Organization(Kuzey Atlantik Anlaşması
Örgütü	
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	:Türk Mukavemet Teşkilatı

GİRİŞ

Doğu Akdeniz'in birinci, Akdeniz'in ise üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, Akdeniz'in Kuzeydoğusunda yer alır.¹ Bir harita üzerinde Kıbrıs adasına baktığımızda Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bir köprü vazifesi gördüğünü söylememiz mümkün olacaktır. Kıbrıs'ta olmak demek, önemli ticaret yolları olan Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı'nın da denetimini sağlamak demektir.² Mezopotamya coğrafyasına olan yakınlığı ise Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına ulaşılmasında ve enerji kaynaklarının kontrolünün sağlanmasında oldukça önemli bir etkidir. Ege Denizi'nin giriş ve çıkışlarını -coğrafi konumu nedeniyle- denetleyebilen Kıbrıs'ın bir diğer kritik özelliği ise, yukarıda söylediğimiz Süveyş Kanalı bağlantısı ile Hint Okyanusu'na kadar uzanan deniz yollarını da kontrol edebilecek noktada olmasıdır.³ Kıbrıs, tarihin her döneminde büyük güçlerin ve deniz gücü olmak isteyen devletlerin ilgisini çekmiştir. Çünkü Doğu Akdeniz'de hâkimiyet, esasında Kıbrıs Adası topraklarından geçiyor diyebiliriz.

Kıbrıs Adası, Türkiye'ye 70, Suriye'ye 110, Mısır'a 400, Yunanistan'a ise 965 km uzaklıktadır.⁴ Aslında bu rakamlara bakıldığında Kıbrıs, önceden deniz yoluyla aşılacak yolların günümüz şartlarında hava yoluyla Ortadoğu'nun en uzak noktasına bile sadece dakikalarla ifade edilen uzaklıkta olduğu gerçeğini de göstermektedir.⁵ Kıbrıs'ın önemi sadece kara parçası ile sınırlı kalmayıp, bir ada olması münasebetiyle yukarıda bahsettiğimiz gibi deniz yolları, bunun dışında ticaret yolları, balıkçılık ve yeraltı zenginlikleri de adayı özel kılan diğer unsurlardır. Kıbrıs adası aynı zamanda gemi kerestesi ve bakır açısından da oldukça zengin bir toprak parçasıdır.⁶ Doğu Akdeniz'de yüzyıllardır bitmek tükenmeyen Kıbrıs'a hâkim olma düşüncesi işte bu saydığımız özelliklerin bir sonucudur.

Tarihi M.Ö 3000'lere dayandırılan Kıbrıs'ta, 1571'e kadar birçok farklı millet hüküm sürmüştür. Bunlar; Hititler, Fenikeliler, Asurlar, Eski Mısırlılar, Persler,

¹ Ulvi Keser, **Dünden Bugüne Kıbrıs(1913-2013)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s.3.

² Ahmet An, **Kıbrıs Sorununun Perde Arkası**, Nazım Kitaplığı, Ankara 2000, s.7.

³ Selçuk Duman, **Kıbrıs'ta Türk Milli Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri (1878- 1958)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s.11.

⁴ Ulvi Keser, "Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu", **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, C:2, S:1, 2012, s.57.

⁵ Zeki Koday, "Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi", **Türk Coğrafya Dergisi**, S:33, 1998, s.424.

⁶ Arif Erzen, "Tarihi ve Sosyal Bir Dava Olarak Kıbrıs Meselesi" (çevrimiçi), **Otuzuncu Konferans**, Erişim Tarihi: 20.12.2017.

Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Müslüman Araplar, İngilizler (Aslan Yürekli Richard), Lüzinyanlar, Cenevizliler ve Venediklilerdir.⁷

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethinden bahsedecek olursak, Anadolu'nun kontrolünü sağladıktan sonra etrafındaki denizlerde de hakimiyet sağlayarak bir dünya devleti haline gelmek isteyen Osmanlı Devleti, Kıbrıs ile de ilgilenmeye başlamıştı. Bu süreç 1517 yılında Mısır'ın alınması ile başlamıştı. Bununla birlikte Anadolu'nun güney şeridinin güvenliğinin sağlanmasında bir mihenk taşı olan bu adayı almak aslında Osmanlı Devleti için yapılması gereken bir eylem olarak görülmekteydi. O tarihlere dönüp, dünya siyasi haritasına baktığımızda Doğu Akdeniz'in Osmanlı kontrolünde olduğunu görebiliriz fakat Kıbrıs, tam hâkimiyet için olmazsa olmazdı.⁸ Gerek adadaki Ortodoksların üzerindeki Katolik baskısı gerekse, deniz ticaretini baltalamaya çalışan korsanların adayı bir sığınak olarak görmeleri gibi nedenler, ada halkının da Osmanlı Devleti'nin yönetimine sıcak bakmasının önünü açmıştı.⁹

Bütün bu durum ve olayların bir sonucu olarak, nihayete bakacak olursak, II. Selim yönetimindeki Osmanlı Devleti, donanmanın başına Lala Mustafa Paşa'yı getirerek 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmiştir.¹⁰ Bu tarihten sonra artık Kıbrıs değişmeye başlamıştır. Öncelikle bir önceki yönetimden dolayı sosyal ve dini özgürlüklerini yaşayamayan ada halkı bu özgürlüklerine tekrar kavuşmuş, el koyulan topraklar tekrar sahiplerine verilmiş bundan sonra kültürel ve ekonomik değişikliklerle adada istihdam sorunlarına çözüm bulunmuş ve hoşgörülü bir yönetim anlayışı ile Kıbrıs'ta Osmanlı devri fiili olarak da başlamıştı.¹¹ 1572 yılında Anadolu'dan göçün önü açılmış ve yaklaşık 40.000 kişi ada topraklarına yerleştirilmiştir.¹²

19. Yüzyıl'a kadar Osmanlı Devleti'nin kontrolünde sorunsuz bir şekilde yaşayan Kıbrıs adası, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yok olmasına yönelik içeriden ve dışarıdan birçok yıkıcı eylemler ile karşı karşıya olmasından dolayı tekrar büyük güçler arasında paylaşılamayan bir toprak haline gelmiştir.¹³ Bu süreçte ülke içinde

⁷ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C:5, S:1, 2004, s.101.

⁸ İlker Başbuğ, **Unutulan Ada Kıbrıs**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2016, s15.

⁹ Başbuğ, **a.g.e.**, s.6.

¹⁰ Duman, **a.g.e.**, s.14.

¹¹ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2003, s.14.

¹² Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü(1878-1938)", **Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2008, S:36, s.202.

¹³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkım Yayınları, Ankara 2006, s.340.

birçok isyan görülmüştü. Bunlar Sırp ve Rum isyanlarıdır.¹⁴ Rumların Mora'da çıkardığı bu isyan aslında çeşitli temellere dayandırılabilir. Bunlardan bir tanesi de Rumların “Megali İdea” adını verdikleri hedefin peşinden 1798 yılından beri koşmalarıdır. Megali idea ise özünde merkezini İstanbul'un oluşturduğu bir Yunan İmparatorluğu'na yeniden can getirme ve sürekliliğini sağlamayı amaçlayan, emperyalist bir Yunan-Rum gayesidir.¹⁵ Bu düşünce Rigos Ferreros isimli bir Rum tarafından ortaya atılmıştır. Ferreros, kendisinden sonraki nesillere bu fikri aşlamak ve yaymak görevini Rum Ortodoks Kilisesine ve İstanbul'daki Patrikhaneye vermiştir.¹⁶ Bugün bile hem Yunanistan'da yaşayan Rumlar hem de Kıbrıs Rumları tarafından başpiskoposun ve kilisenin bu denli el üstünde tutulmasının bir anlamda nedeni budur. Bir anlamda Kıbrıs Sorununun tarihini de, Megali İdea haritasının ilk çizildiği tarihe, dolayısıyla “enosis” yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması teriminin kullanılmaya başladığı zamanlara dayandırmak mümkündür.

Yunan isyanı 1821 yılında Mora'da başlamıştır. Bunu aslında Yunanistan'ın bağımsızlık sürecine girmesinin bir adımı olarak nitelendirebiliriz. Hem Türk hem Yunan tarihinde önemli bir isyan olarak görülen Mora İsyanı, Yine aynı dönem içerisinde Osmanlı Donanmasının yakılması (Navarin Olayı) ve Kırım Savaşı'nın yaşanması Osmanlı Devleti'ni sarsan gelişmeler olmuştur. Kırım Savaşı'nın sonunda Paris Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti ve Rusya uzlaşmış gibi görünse de, Rusya, asıl amacı olan Akdeniz'e inmek için, Balkan Devletlerini bu dönemde Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtıp, tekrar isyanların çıkmasına sebebiyet vermişti.¹⁷ Osmanlı hem isyanları durdurmak hem de bir uzlaşma ortamı sağlamak adına 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanını ve ardından da 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'i ilan etmiştir.¹⁸ Rusya bu süreçte amacına ulaşmak için, Osmanlı Devleti'ni gözden çıkardığı için 1877 yılında, tarihe “93 Harbi” olarak geçen savaşı başlatmıştır.¹⁹ 1878

¹⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.342.

¹⁵ Oğuz Kalelioğlu, “Türk – Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 41, 2008, s.108.

¹⁶ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998, s.4.

¹⁷ William Eton, **19. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s.226.

¹⁸ Stephen J. Watson, **Osmanlı Tarihi**, Tutku Yayınevi, Ankara 2017, s.321-322.

¹⁹ S.J.Watson, a.g.e., s.329.

yılına kadar süren 93 Harbi Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyetini tamamen kaybetmesine sebep olmuştur.²⁰

Osmanlı Devleti, savaş ve çatışmalardan bitap düşmüş durumdaydı. Aynı zamanda bu durumu fırsat bilen tek ülke Rusya da değildi. 93 Harbi sonunda imzalanan Ayestefanos Anlaşması (3 Mart 1878) ile topraklarının 3'te 1'ini kaybeden Osmanlı sadece toprak değil, hâkimiyet de kaybetmiş, üstelik bir de savaş tazminatı nedeniyle ekonomik sıkıntılarla da uğraşıyordu. İşte böyle bir dönemde, İngiltere'den yardımı kendisi talep etmiştir.²¹ Bu yardım talebini fırsat olarak gören İngiltere, Kıbrıs'ın kendisine geçici olarak kendilerine verilmesini, Anadolu'daki Rus tehdidi ortadan kalkar kalkmaz Osmanlı Devleti'ne tekrar iade edilmesini beyan eden bir mektup yazıp, yardım karşılığında çizdiği planı Osmanlı Devleti'ne sunmuştur.²² Çünkü Kıbrıs, İngiltere için sadece bir yardım aracı değildi. İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a sahip olmak istemesinin asıl nedeni, sömürgelerine, en çok da Britanya ticaretinde bir mihenk taşı olan Hindistan'a giden ticaret yollarının bu bölgeden geçiyor olmasıydı.²³

Bu nedenlerin dışında şunu söyleyebiliriz ki, bölgenin petrol ve doğalgaz rezervlerine yakınlığı ve adanın Akdeniz'de askeri anlamda da önemli bir savunma bölgesi olduğu gerçeği de tartışılmazdır.²⁴ Sonuç olarak İngiltere, bunu başardı ve Kıbrıs'a sahip oldu. İngiltere, adaya geldiği ilk tarih olan 1878'de aslında Osmanlı Devleti'nin oturttuğu idari yapıyı sürdürme kararı almıştı.²⁵ Kıbrıs'a tayin edilen ilk yüksek komiser Sir Garnet Wolseley, değişiklik olarak adada valilik ve kaymakamlık kurumlarının işlevini kaldırıp, yerine ilçelere kendisine bağlı sivil komiserler atamıştır.²⁶ Bunun dışında Wolseley, Kavanin ve İcraat Meclisi olmak üzere adada iki ayrı meclis kurmuştur.²⁷ Bunlar yasama ve uygulama işlerini yürütecekti. Kavanin

²⁰ Necati Süral, "1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Balkan Savaşı Askeri Harekâtı", Ankara, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 1997, s.24.

²¹ Erol Mütercimler, **Satılık Ada: Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.73.

²² Mütercimler, **a.g.e.**, s.73.

²³ Duman, **a.g.e.**, s.15.

²⁴ Duman, **a.g.e.**, s.15.

²⁵ Meltem Onurkan Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi(1882-1931)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, s.68-70.

²⁶ Nazım Beratlı, **İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıs Türklerinin Tarihi Kimliğinin Kökenleri**, Lefkoşa Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 1993, s.34.

²⁷ Duman, **a.g.e.**, s.19.

Meclisi'nde ilk düzenlemeye göre 3'ü İngiliz, 3'ü Kıbrıslı 6 kişi bulunuyordu. 30 Kasım 1882 tarihinde ise yeni halini alan meclis artık 3 Türk, 6 İngiliz ve 9 Rum'dan oluşmaktaydı.²⁸ Kavanin Meclisi'nde ilk düzenlemeye göre 3'ü İngiliz, 3'ü Kıbrıslı 6 kişi bulunuyordu. 30 Kasım 1882 tarihinde ise yeni halini alan meclis artık 3 Türk, 6 İngiliz ve 9 Rum'dan oluşmaktaydı.²⁹

Rumlar açısından bu duruma bakacak olursak aslında İngiliz idaresi, onların Megali İdea hedefi çerçevesinde “enosis” adını verdiği Yunanistan ile birleşme isteklerini gerçekleştirmek adına bir basamaktı.³⁰ Hatta daha sonraları bu isteklerini, imza toplayıp yönetime sunacak kadar ilerletmişlerdir. Rumların bu istekleri, sadece sözde kalmamış, öyle ki bu ideali gerçekleştirmek adına oldukça çaba sarf etmişlerdir. Zamanla Girit'i, Rodos'u ve Adalar'ı ele geçiren Yunanistan, bununla yetinmeyip Anadolu'ya asker çıkarmış fakat Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk Milleti azim ve kararlılığı ile hem Anadolu'da, hem Kıbrıs'ta buna engel olmuştur. Bu süreçte birçok gazetede ve kiliselerde de “enosis” propagandaları devam etmekteydi. Kıbrıslı Türkler için ise anavatandan kopmak zor bir durumdu. Bunu kabullenemeyiş, hem de bir tepki olarak İngiliz egemenliğinin başladığı zamanlarda Anadolu'ya göçler yaşanmıştı.³¹ Aslında hem mecliste, hem de günümüzde Türk nüfusunun Rumlardan daha az olması bu sebep ile açıklanabilir.³²

Rumların gerek enosis için çabaları gerekse bunu kiliseyi kullanarak yapması adadaki Türk halkının endişe duymasına sebep oluyordu. Çünkü Rum tarafının seslerini duyurmak için sahip olduğu olanakların hiçbiri Türk tarafında bulunmuyordu. Bu düşünceden hareketle ilk olarak 1880'li yılların sonunda “Kıraathane-i Osmani” yi kurmuşlardır.³³ Bu aslında siyasi bir birlik hareketiydi. Kıbrıs'taki Türk aydınlarının kurduğu Kıraathane-i Osmani, resmi bir özellik taşımamakla birlikte, aydınların toplanıp durumun vehmetini ve yapılabilecekleri konuştuğu bir yapı olmuştur.³⁴ Konuşmalar bir anlamda netice vermiştir. Türk aydınları, hem kendi sorunlarını dile getirmek, hem de Rumların oluşturduğu yanlış algılara karşı, antitez oluşturmak

²⁸ Samani, a.g.e., s.69.

²⁹ Duman, a.g.e., s.19.

³⁰ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1975, s.17.

³¹ Çakmak, a.g.m., s.204.

³² Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998, s.11.

³³ İsmail, a.g.e., s.15.

³⁴ İsmail, a.g.e., s.15.

gayesiyle 25 Aralık 1891 tarihinden itibaren “Zaman” isimli haftalık gazeteyi yayınlamaya başladı.³⁵ Zaman gazetesi; genel olarak adadaki Türklerin menfaatleri için yazılar yayımlayan, Türklerin milli bilince kavuşması için söyleşiler düzenleyen ve bu faaliyetleri Osmanlı Devleti’ne bağlı kalarak yürüten bir gazetedir.³⁶ Aslında aynı dönem içerisinde Kıbrıs’ta 24 adet Osmanlı Türkçesi ile yayın yapan gazete olduğu söylenmektedir.³⁷

Türk tarafında hal böyleyken Rum tarafı da aynı şekilde çalışmalarına her sahada devam ediyordu. İlk olarak enosis taleplerini 1893 yılında İngiliz Yüksek Komiserine bir dilekçe ile sunan Kıbrıs Rum tarafı, enosis konusunun mecliste tartışılmasını önermiş fakat Sömürge Yönetimi’nden ret cevabı almıştır.³⁸ İngiliz politikasının önemli isimlerinden Winston Churchill 1907 yılında adaya gelmiş ve şu konuşmayı yapmıştır: *“Yunan kökenli Kıbrıslılar için anavatanları olarak gördükleri Yunanistan ile coşku, gayret ve samimiyetle birlikte hareket etme ideali doğal karşılanmalıdır. Bu tür duygular Yunan milletine özgü asil ve vatansever bağlılık gösteren duygulardır...Şunu ifade edebilirim ki tarafıma iletilen düşünceler İngiliz hükümetinin saygıyla karşılamakta tereddüt etmeyeceği türdendir.”*³⁹ Churchill’in bu politik tavrı, enosis taraftarlarının kendine pay çıkarması için yeterli olmuştu. Fakat bu konuşmasında Churchill, aynı zamanda sürekli olarak adada iki etnik grubun yaşadığını, adanın sahibinin Osmanlı Devleti olduğunu, dolayısıyla enosis talebinin sadece İngiliz yönetiminin onayıyla kabul edilemeyeceği vurgusunu da yapmıştır. Rumlar buna rağmen bu konuşmayı yeni bir başlangıç olarak görmüştür.⁴⁰

20. yüzyılın başından itibaren dünyada yaşanan cepheleşmenin de sonucu olarak, 1914 yılında I. Dünya Savaşı çıkmış ve Osmanlı Devleti de 1 Kasım 1914 tarihinde savaşa İttifak Devletlerinin yanında dahil olmuştur. Bunun üzerine karşı blok

³⁵ Servet Sami Dedeçay, “Kıbrıs’ta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basın”, **Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi**, 1989, s.19.

³⁶ Özcan Mert, “Osmanlı Belgelerine Göre Bir Kıbrıs Gazetesi: Zaman” : Bu makale, 8-12 Temmuz 2002’de Londra’da düzenlenen 15. Cipro Sempozyumu için hazırlanmış ve sempozyum programının ilk gününde yer almış bir bildirdir. Maddi sorunlar nedeniyle Londra’ya gidilemeyince bildiri sempozyuma sunulamadı. s.64.

³⁷ “Kıbrıs Türk Basın Tarihi”, **Kıbrıs Enformasyon Daire Başkanlığı Resmi Web Sitesi**, Erişim : 19.01.2018.

³⁸ Gürhan Yellice, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2012 Bahar, s.17.

³⁹ İsmail, **a.g.e.**, s.44.

⁴⁰ Christopher Hitchens, **Hostage to History: Cyprus From The Ottomans To Kissinger**, Verso Press, Londra 1997, s.34.

İtilaf Devletlerinden yer alan İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ın ilhakını ilan etmiştir.⁴¹

I. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda enosis isteğini yeniden İngiltere'ye karşı dile getiren Yunanistan'a hem Patrikhane hem de kilise destek çıkınca bu düşünce artık Rumlarda toplumsal, milli bir bilinç özelliğini almış ve maalesef Kıbrıs adasında onarılamaz kötü sonuçlara neden olmuştur.⁴² İşte bu kiliselerdeki ayinlerde, aynı şekilde ruhban okullarında hiç durmadan devam eden propagandalar öyle bir hale gelmişti ki kiliseler artık ibadet yerinden çok silahların saklandığı bir cephane gibi olmuştu.⁴³ Hatta “enosis” düşüncesine o denli tutunmuşlardı ki uluslararası kuruluşlara da bu isteklerini ileten mektuplar yazıyorlardı.⁴⁴

Rumların ada üzerindeki talepleri, Anadolu'daki Kurtuluş savaşı boyunca da sürmüştür. Yani Türkler Anadolu'da Yunanlılar ile Kıbrıs'ta da enosis taraftarlarıyla mücadele ediyorlardı. Kıbrıs Türkleri basın ve yayın organları ile seslerini duyurmaya çalışmıştı. Daha etkili bir adım atmak adına 10 Aralık 1918 tarihinde Lefkoşa'da toplanan Meclis-i Milli yaptığı açıklamada Kıbrıs Türkü'nün mücadelesinde boyun eğmemesi gerektiğini ve milli bilincin Kıbrıs Türkü'nde oluşması gerektiğine dikkat çekilmiştir.⁴⁵

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İngiltere, adayı I. Dünya Savaşı sürerken 1914 yılında tek taraflı olarak ilhak etmiş, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan antlaşması ile de Kıbrıs adası resmi olarak İngiltere'ye bağlanmıştı.⁴⁶ Bu tarihten itibaren enosis isteklerini daha fazla tırmandıran Kıbrıs Rumları, 2 Piskopos önderliğinde 21 Ekim 1931 tarihinde İngiliz yönetimine karşı büyük bir ayaklanma başlatırlar.⁴⁷ Bu ayaklanma gerçekten de Kıbrıs sorununun tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kıbrıs Rumları bunu yaparken elbette Yunanistan

⁴¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınları, İstanbul s.712.

⁴² İsmail, **a.g.e.**, s.6.

⁴³ İsmail, **a.g.e.**, s.7.

⁴⁴ Antonis Klapsis, “**The Quest for Enosis: The visit of the Greek Cypriot Deputation to London in October–November 1929**”, Neapolis University, Greek Archives, 2008, s.160.

⁴⁵ Selçuk Duman, “Birleşik Kıbrıs İsteyenlere Kanlı Noel Hatırlatması”(çevrimiçi) **Ayyıldız Haber**, 22 Ocak 2016, Erişim Tarihi: 20.01.2018.

⁴⁶ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878 – 1960)**, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1997, s. 115.

⁴⁷ Göktürk, **a.g.m.**, s.344.

hükümetini de arkalarına almış ve bunu fark eden İngiliz yönetimi de anında olaya el atıp, adadaki Türkleri de kapsayan geniş çaplı sansürler uygulamıştı.⁴⁸ Bu isyan, aynı zamanda Kıbrıs'ta yaşayan iki zıt halk için de, köz halinde duran bir güvensizlik ortamının yeniden alevlenmesine işaretledi. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin egemenliği döneminde barış ve huzur içinde yaşayan bu iki toplum, Yunanistan'ın ve Ortodoks Kilisesinin "Megali İdea" denen amacı Rum toplumuna aşılması sonucu maalesef bir rekabet ve çatışma durumuna girmişlerdir.⁴⁹

20. yüzyılın ilk yarısının Rumların enosis mücadelesi ve karşısında Türklerin boyun eğmeme mücadelesi ile geçtiğini söylemek mümkün olacaktır. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar özellikle 1931 yılındaki ayaklanmasından sonra enosis isteklerini daha da artırmış ve en sonunda bunu Birleşmiş Milletler(BM)'e götürmeye karar vermiş, bunu yaparken de adadaki Türk nüfusunun Rum nüfusundan az olduğunu bildiği için adada "kendini hakkını tayin etme hakkı"(self determinasyon, plebisit) yasasının uygulanması talebinde bulunmuştur.⁵⁰ Aslında bu plebisit 1950 tarihinde yapılmıştır. Fakat Türklere katılım hakkı tanınmamıştır. Zaten bu başvuru Birleşmiş Milletler tarafından da reddedilmiştir.⁵¹ Öte yandan bu seçim, Kıbrıslı Rumların enosis mücadelesinde kült bir isim olacak olan Papaz Makarios'un da tanınmasının ve lider olarak kabul edilmesinin önünü açmıştır.⁵² Makarios gerek Birleşmiş Milletler'e yaptığı çağrılar gerekse Yunanistan ile olan sıcak temaslarından dolayı Kıbrıs Rumları tarafından enosisin ölümsüz lideri sayılmıştır. Yine bir Yunanistan ziyaretinde silah ve cephane yardımı isteyen Makarios'un aslında niyetinin Türk tarafıyla birlikte masada oturup çözüm üretmek olmadığını bununla da anlamak mümkün olacaktır.⁵³ 1955 yılında Yunanistan'dan gelen Albay Grivas önderliğinde, "Kıbrıslıların Milli

⁴⁸Göktürk, **a.g.m.**, s.344.

⁴⁹Sabahattin İsmail, "İngiliz Yönetiminin İlk Elli Yılında Türk-Rum İlişkileri", Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, **K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları**, No:8, s.129.

⁵⁰Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s.19.

⁵¹Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.11-15.

⁵²İsmail, **a.g.e.**, s.17.

⁵³Nurettin Gülmez, Mehmet Taşkınoğlu, "1954 Kıbrıs Olaylarının İzmir Basınına Yansımaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2013 Bahar, s.190.

Mücadele Örgütü” adının verildiği ve kısaca EOKA denilen silahlı savunma örgütü kurulmuştur.⁵⁴

EOKA kurulduğu tarihten itibaren ada üzerindeki Türklere kanlı saldırılarda bulunmuş ve birçok Kıbrıslı Türk’ün hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Rum tarafı hiçbir şeyi önemsemeden hedeflerine doğru ilerlerken bu saldırıların hem Türklere hem de İngiliz yönetimine karşı olması, İngiltere’yi, Türkler ile beraber hareket etme tarafına yöneltmiştir.⁵⁵ İngiltere, 29 Ağustos 1955’te Londra’da bir konferans toplamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, bu konferanstaki konuşmasında şu sözleri sarf etmiştir: *“Türkiye statükodan memnundur ve korunmasını istemektedir. Ama eğer mevcut durumda bir değişiklik yapılacaksa, en doğru yol adanın eski sahibi olan Türkiye’ye verilmesidir.”*⁵⁶ Bu konferanstan bir sonuç alınamamış ve ardından Türk Yunan ilişkilerini kopma noktasına getirecek 6 – 7 Eylül 1955 olayları yaşanmıştır. ⁵⁷ O dönem çıkarılan İstanbul Express adlı bir gazetede Atamızın doğduğu evin, Selanik’te bombalandığına dair bir haber, 6 Eylül 1955 gününün manşeti olmuştu.⁵⁸ İddiaya göre bu manşet üzerine yurdun çeşitli bölgelerindeki Rumlara saldırılar yapılmış, malları yağmalanmıştı.⁵⁹ 11 kişinin hayatını kaybettiği olayların izleri günümüz Türk Yunan ilişkilerinde bile varlığını göstermektedir.

Bu esnada Kıbrıs’ta yaşayan Türk halkı da Rum örgütlenmesine karşı savunma oluşturacak örgütlenme yoluna gitmiştir. Kıbrıs Türkleri o dönemin önemli ismi Dr. Fazıl Küçük önderliğinde küçük siyasi birlikler kuruyor ve enosisine karşı kararlı bir direniş gösteriyorlardı. Kıbrıs Türklerinin hayatlarını ortaya koyarak yaptığı mücadele, nihayet bütün örgütlerin birleşmesiyle Kıbrıs Türkleri adına yeni bir dönemi başlatmış ve Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur.⁶⁰ TMT arkasına halkın

⁵⁴ Nikolaos Stelya, **İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti**, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2013, s.52.

⁵⁵ Faiz Kaymak, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, Haz:Müfide Zehra Erkin, Alpay Basımevi, İstanbul 1968, s.39

⁵⁶ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Türk Milli Mücadelesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2009, s.170.

⁵⁷ Y. Yüksel, **a.g.m.**, s.171.

⁵⁸ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6 – 7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s.4.

⁵⁹Güven, **a.g.e.**, s.14.

⁶⁰Emruhan Yalçın, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2016 Bahar, S:58, s.284.

gücünü ve desteğini alarak etkin hale gelmiştir. Dr. Fazıl Küçük'ün fikri anlamda ve K.K.T.C. Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın da fiili olarak kurucuları arasında yer aldığı TMT, Türkiye ile iletişimi güçlendirmek, gelebilecek tehlikelere karşı önceden önlem almak, halkı telkin ve teselli etme düşünceleriyle 15 Kasım 1957'de Dr. Burhan Nalbantoğlu, Kemal Tanrısevdi ve Rauf Denktaş tarafından oluşturulmuştur. ⁶¹ Bu ilkeler doğrultusunda hareket edip, bu yolda çalışan TMT, 1958 – 1974 yılları arasında Rum EOKA'cılara karşı faaliyet göstermeye devam etmiştir. ⁶²

Kıbrıslı Türkler adada zor günler geçiriyordu. Tek yardım kaynağı olan Türkiye özellikle 6-7 Eylül olaylarından sonra Kıbrıs'ı yurt genelinde milli dava olarak benimsese de adadaki zulmün önüne geçilemiyordu. 1958 yılında TMT'nin kuruluş bildirgesinde yer alan “Ya taksim, ya ölüm!” sloganının meydanlara taşınması tarafların arasındaki çatışmayı tırmandırdı. ⁶³ Bu çatışmalarda birçok insan can ve mal kaybına uğradı. Aynı yıl içerisinde Haziran ayında İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, Kıbrıs'ın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından bir kondominyum(Uluslararası hukuka göre iki bağımsız ülkenin eşit haklara sahip olduğu bir bölge) olarak yürütülmesini öngördüğü planını açıklamıştır. ⁶⁴ Rumlar ve Yunanistan tarafından reddedilen bu görüş, İngiltere tarafından fiili anlamda yürürlüğe konulmuştu. Aslında Rumların bunu reddetmesinin nedeni adanın parçalanacağını düşünmeleriydi.

Yunanistan, Aralık 1958'te Kıbrıs sorununun boyutlarını görüşmek üzere Türkiye ile bir araya geldi. İki taraf ilk defa “bağımsız bir Kıbrıs”tan bahsederek görüştüler. ⁶⁵ Görüşmeler dozunda ve ılımlı gidiyordu. 11 Şubat 1958 tarihinde İsviçre'nin Zürih kentinde bir anlaşma, ardından 19 Şubat 1959 tarihinde de Londra'da bir anlaşma imzalayarak kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştı. ⁶⁶ Bu anlaşmalara göre adada kurulacak cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk halkından biri olacaktı. Bakanlar kurulu 7 Rum, 3 Türk, Temsilciler Meclisi ise

⁶¹ Ahmet An, **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s.145.

⁶² E.Yalçın, **a.g.m.**, s.286.

⁶³ Fevzi Çakmak, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı:1958 Kıbrıs Mitingleri”,(çevrimiçi) **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, s.2. Erişim Tarihi: 28.02.2018.

⁶⁴ METU, KKTC Tanıtım Sayfası, **İngiliz Dönemi**(çevrimiçi), Erişim Tarihi:24.01.2018.

⁶⁵ METU, KKTC Tanıtım Sayfası, **İngiliz Dönemi**(çevrimiçi), Erişim Tarihi:24.01.2018.

⁶⁶ Turgay Bülent Göktürk, “TBMM Zabıt Ceridelerinde Londra ve Zürih Antlaşmaları” **II. Uluslararası Lefke Avrupa Üniversitesi Tarih Kongresi**, Lefke, 2015, s.s.1.

35 Rum, 15 Türk üyeden oluşacaktı. Ordunun oranı %60 Rum, %40 Türk, devlet memuriyetlerinin oranı ise %70 Rum, %30 Türk şeklinde olacaktı. Resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktı. Cezai durumlarda suçlu hangi toplumdan ise onu aynı toplumdan 5 hâkim yargılayacaktı. Bununla birlikte her iki toplumun da kendi iç meselelerinin tartışıldığı 2 ayrı cemaat meclisi oluşturulup bu meclislerde toplumların sosyal, ekonomik, dini ve kültürel durumlarıyla ilgili kararlar alınabilecekti. Tabii bunların yanında her iki toplum da kendi anavatanından maddi ve manevi yardım kabul edebilecekti.⁶⁷ Bunların yanında bir diğer önemli nokta ise enosis ve taksim tezlerinin artık ada üzerinde yasaklanmış olmasıdır. Ne var ki bu kurala rağmen, EOKA militanları bizzat Makarios tarafından adanın çeşitli noktalarına yerleştirilmişti.⁶⁸

Londra ve Zürih anlaşmalarına ek olarak Garanti, onun ardından da İttifak anlaşmaları imzalanarak garantör üç ülke İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin işbirliği için de hareket etmesi sağlanmıştır.⁶⁹ Rum tarafının bazı itiraz ettiği konular ve sorunlara rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve bağımsız bir devlet olmuştur. Bu devletin Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur.⁷⁰ Fakat Rum tarafı zamanla bazı konulardaki rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlardır. Bakanlar kurulundaki oylamalar, anayasa mahkemesinin dinlenmemesi, veto hakkına karşı çıkılması, orduda ve emniyet birliğindeki sorunlar gün geçtikçe Rumların dile getirdiği sorunlar olmuştur.⁷¹ Rumların Türklere karşı büyük bir saldırı hazırlığında olduğu, hem Türk tarafı ve TMT'ciler, hem de İngiliz hükümeti tarafından duyulmuştu. Bu planın duyulmasından önce, Makarios, adadaki Türklerin sınırlarından çok fazla yetkiye sahip olduğu gerekçesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına itiraz etmiştir.⁷²

Makarios, 13 maddeye itiraz ederken, önüne nasıl sorunlar çıkacağını ve ne ile mücadele edeceğini çok iyi tahlil etmişti. Bahsedilen 13 madde eğer gerçekten kaldırılıysaydı, enosis gerçekleştirilmiş olacaktı. Makarios'un bu itirazı tabii ki Türk

⁶⁷ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998, s.52.

⁶⁸ İsmail, **a.g.e.**, s.52.

⁶⁹ İsmail, **a.g.e.**, s.54.

⁷⁰ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2002, s.87.

⁷¹ Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:10, s.102.

⁷² İsmail Şahin, Selma Parlakay Topbaş, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios'un Ankara Ziyareti", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:9, S:42, 2016, s.787.

halkı tarafından reddedildi. Aslına bakarsak, Türk halkı 1960 yılında kurulan düzenden memnundu, çünkü korktukları olmamıştı. Adanın tamamı Yunanistan'a bağlanmamış ve ortak bir nokta bulunmuştu.⁷³

Önce 25 Mart 1962 daha sonra da 25 Ocak 1963'te Türk bölgelerine saldırılar yapıldı. 1963 yılı Rumlar için enosis hedeflerinin hazırlıklarını artırdıkları bir yıl olmuştu. Saldırı ve katliamlarla geçen bu yılın son günlerinde de yine Türk halkına karşı, tarihe "Kanlı Noel" olarak geçecek o korkunç saldırı gerçekleşmiş ve Kıbrıs'ta görevli olan, o sırada da saldırılarda yaralanmış hamile bir Rum kadını tedavi eden tabip tuğgeneral Nihat İlhan'ın evini EOKA'cı militanlar basmış, eşi ve üç çocuğunu saklandıkları banyo küvetinin içinde şehit etmişlerdir.⁷⁴ Hala etkileri devam eden bu olayın gerçekleştiği ev, günümüzde KKTC'de "Barbarlık Müzesi" olarak halkın ziyaretine sunulan yer, vahşetin derecesini gözler önüne sermektedir.

Adada ne gerilim, ne de yardım sesleri dinliyordu. Türkiye de bu dönemde 1960 darbesini yaşamış ve sıkıntılı günlerden geçmişti. Türkiye'de muazzam bir yardım kampanyası başlatılmış, Türk gençleri birçok ilde miting düzenleyerek Kıbrıs'a yardım götürmenin yollarını arıyorlardı. Kıbrıs'tan gelen yardım çağrılarına dönemin başbakanı İsmet İnönü kulaklarını kapatamazdı. Fakat İnönü bir siyaset adamından önce bir askerdi. O dönemki teçhizatla Kıbrıs'a çıkarma yapılamayacağını düşündüğü için hep bir adım geride konuşmalar yapıyor, halkı telkin etmeye çalışıyordu. Kıbrıs'a yapacağı herhangi bir yardımda müttefiki olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında olacağını uman ve bu yönde basına demeçler veren İnönü: "*Kıbrıs'a yapacağımız bir müdahalede, müttefikimiz Amerika bizim yanımızda olmazsa, üçüncü bir dünya kurulur ve Türkiye'de orada yerini alır.*" demiştir.⁷⁵ Kıbrıs'a çıkarma yapma kararını NATO üyesi bir devlet olarak ABD'ye iletmek isteyen İnönü, ABD'nin Ankara büyükelçisiyle bunu paylaşınca durum, dönemin ABD başkanı Lyndn Johnson'a iletildi. Johnson, Akdeniz'de iki NATO üyesi devletin çatışmasını Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin fırsat olarak değerlendireceğini bildiği için, ABD'nin böyle bir şeye asla müsaade edemeyeceğini bildiren bir mektup

⁷³ İsmail, a.g.e., s.71.

⁷⁴ Ulvi Keser, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2011, Güz, s.100.

⁷⁵ Can Dünder, "*O Gün Belgeseli: Johnson Mektubu*" 2009.

yazmalarını yardımcılarından istemiştir. O dönem ABD'nin dışişlerinde görevli bir sekreter olan George Ball, yıllar sonra anılarında o mektubu tanımlarken “diplomatik atom bombası” tabirini kullanmıştır.⁷⁶ Gerçekten de mektupta ağır bir dil kullanılmış ve Türkiye'ye “Kıbrıs'a yapılacak herhangi bir çıkarmada ABD silahlarının kesinlikle kullanılmaması” uyarısı verilmişti. Mektup Ankara'da şok etkisi yaratmış, ve Türk Amerikan ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir.

1964 ve 1974 yılları arası Kıbrıs Türkleri için yine sıkıntılı bir dönemdi. Çünkü Rumların enosis çalışmaları bu dönemde de hız kesmeden devam ediyordu. Rauf Denктаş'ın sürgünde olduğu dönemlerde, Rumların Türklere olan saldırıları Erenköy bölgesinde oldukça sıcak ve şiddetli ilerliyordu. Türkler Erenköy'de müthiş bir direniş sergilese de anavatan Türkiye'den gelebilecek bir yardıma karşı Makarios: “*Türkiye müdahale etse bile kurtaracak Türk bulamayacaktır.*” deyip yaptıkları kısıımı ifade etmiştir.⁷⁷ Makarios'un bu sözlerinin ardından Türk uçaklarının iki günlük harekatı, ona ateşkesi kabul ettirmiştir.⁷⁸ Rauf Denктаş Ankara'dan destek sağlamak için çeşitli faaliyetlerde bulunuyordu. Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın arasındaki tatlı sert çekişme, zaman zaman adadaki Türklerin de kendi aralarında ayrılmalarına sebebiyet vermiştir.⁷⁹ Fakat bu tehlikeli boyutlara ulaşmamıştır.

Bu tarihten sonra Rauf Denктаş'ın anılarında anlattığına göre, Yunanistan'ın başkenti Atina'da basılan ve Kıbrıs'taki EOKA mensuplarına gönderilen “Agonitis” isimli yani kelime anlamı ‘mücadeleci’ olan bir Rum gazetesiyle açığa çıkan ve 21 Nisan 1966'da enosis yanlısı yazılar yayımlayan Patris gazetesinin bütün detaylarıyla anlattığı, Makarios'dan Grivas'a birçok kişinin o güne kadar yapılan bütün saldırılardan sorumlu olduğunu gösteren adını da eski bir Bizans destanından alan, enosis gibi aday bir Yunan adası yapmayı hedefleyen Akritas Planı, Makarios ve diğer enosisçiler tarafından uygulamaya konur.⁸⁰

1967 yılının Kasım ayında Rumların Milli Muhafız Ordusu Türklerin yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırıp 24 Kıbrıs Türkü'nü katletti⁸¹ 1967 yılı Kıbrıs

⁷⁶ Robert D. Mcfadden, “George W. Ball Dies at 84; Vietnam's Devil's Advocate”, (çevrimiçi), **The New York Times**, 28 Mayıs 1994. Erişim Tarihi: 07.02.2018.

⁷⁷ Mustafa Tarakçı, **Kıbrıs Barış Harekatı**, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2010, s.53-54.

⁷⁸ Tarakçı, **a.g.e.**, s.54.

⁷⁹ Hande Erol, “Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denктаş'ın Rolü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, s.149.

⁸⁰ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, C:5, s.44.

⁸¹ Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınevi, İstanbul 2006, s.457.

Sorunu açısından önemli bir yıl olmuştur. Çünkü bu saldırılardan sonra Kıbrıs Türklerinin anavatanı Türkiye, Kıbrıs'a hareket düzenlemek için hazırlıklara başlamış ve ABD'nin devreye girmesi ile savaş kapısından geri dönülmüştü. Yunanistan'a olay ile ilgili ultimatö veren Türkiye, Kıbrıs'ta daha aktif bir yapı olacağına inandığı "Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi"nin ilan edilmesine destek vermiştir.⁸² Türkiye'nin bu denli ciddi ve kararlı tavrı Makarios'u da daha ılımlı ve sakin politikalar izlemeye yönlendirmiştir.⁸³ Makarios'un bu yöndeki düşünce değişikliği Türk tarafından da kabul görmüştür. Yani her ne olursa olsun bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığına halel gelmeyecek ve ikili görüşmeler bu çerçevede yapılacaktır.⁸⁴

Kıbrıs tarihini kısaca anlattığımız bu bölümden sonra, ada üzerinde yaşayan Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının siyasi düzeyde, uluslararası ilişkiler arenasında da "Kıbrıs Sorunu" olarak adlandırılan meseleye bir çözüm ve son vermeyi amaçlayan, ikili görüşmeleri ele alacağız. Bu görüşmelerin en başından beri bizzat katılımcısı ve yöneticisi olan Rauf Denktaş için, uluslararası platformlarda söylenen "uzlaşmaz, anlaşmaz kişi" olarak nitelendirilen profili de inceleyip, kapsamlı bir sonuca varmaya çalışacağız.

⁸² Niyazi Kızılyürek, **Daha Önceleri Neredeydiniz? Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri**, Birikim Yayınları, İstanbul 2009, s.30.

⁸³ Kızılyürek, **a.g.e.**, s.30.

⁸⁴ Sabahattin İsmail, "Geçmişten Bugüne Kıbrıs Müzakereleri",(çevrimiçi) **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 06.12.2017, Erişim Tarihi:07.02.2018.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ

1.1.1968 – 1971 Görüşmeleri: Kıbrıs İçin İlk Adım

İkili görüşmelerin başlaması Kıbrıs Sorunu bağlamında umut verici bir gelişme olmuştur. Zaman zaman duraksayan, zaman zaman çıkmaza giren görüşmeler bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. 1968 yılında başlayan ilk görüşmelerde Türk tarafının temsilcisi Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş, Rum tarafının temsilcisi ise, Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides olmuştur.

Kıbrıs Türk tarafını temsil eden Rauf Denktaş'ın bu görüşmelerle ilgili olarak özel hassasiyet ve titizlik göstermesi, zaten kalıcı bir çözümden yana olduğunu göstermekteydi fakat uluslararası platformlarda Türkiye dışında ülkelerin bu konuya gerekli duyarı göstermemesi ve Rum tarafının Kıbrıs üzerinde iki toplumlu devlet yapısını hiçbir zaman benimsememesi durumunun sorunu bir çıkmaza sürüklediğini söylememiz mümkündür. Bu şekilde tam 50 yıldır inişli çıkışlı bir şekilde devam eden Kıbrıs'taki toplumlararası görüşmeler, günümüze kadar sürmüş olsa da maalesef bir neticeye ulaşmamıştır. Bunda hem taraflar arasındaki anlaşmazlık, hem BM'nin konuya müdahil olup seyrini değiştirmesi, hem de bu görüşmelerin çeşitli siyasal veya sosyal nedenlerle kesintiye uğraması gibi nedenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Aslında resmi olarak kabul ettiğimiz 1968 yılından önce 1964 yılında da iki toplum arasında görüşmeler olmuştur.⁸⁵ Fakat 1968 yılının resmi kabul edilmesinin nedeni BM nezdinde yapılmış ilk görüşmenin bu yıl içerisinde yapılmış olmasıdır.

Dönemin BM Genel Sekreteri U'Thant'ın girişimleri, 1968 yılında sonuç vermiş ve taraflar görüşmelere başlama konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bunun için Kıbrıs'a bir de özel temsilci tayin eden U'Thant, tarafların taleplerinin ve şikayetlerinin dinlenilmesi ve iki tarafı da memnun edecek bir çözüm planı çıkarmak için faaliyetlerin hızlandırılması gerektiğini özel temsilci Osorio Tafall'a iletmiştir.

⁸⁵ Ata Atun Kişisel Web Sitesi, "Müzakereler Nereye Kadar"(çevrimiçi), 31 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 05.03.2018.

Osorio Tafall'ın her iki taraf ile de konuşması, genel olarak uyarıcı ve telkin edici nitelikte olmuştur. Yani çözümsüzlüğün çok daha vahim sonuçlara neden olabileceğini ve bu nedenle uyumlu havayı asla kaybetmemeleri gerektiğini vurgulayan konuşmalar yapmıştır.⁸⁶ Neticede BM'nin arabulucuğuyla Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm bulmayı amaçlayan görüşmeler 2 Haziran 1968 günü fiili olarak Lefkoşa'da başlamış, bu görüşmede sonraki görüşmenin yeri ve konuşulacak hususlar hakkında görüş alışverişi yapılmıştır.⁸⁷ 3 Haziran 1968 tarihinde Beyrut'ta yapılması kararlaştırılan görüşmeler için 2 Haziran 1968 günü Rauf Denктаş ve Glafkos Klerides Beyrut'a gitmişlerdir. Beyrut'ta konuşulan konularla ilgili Kıbrıs basınına verdiği demeçlerde Rauf Denктаş, görüş alışverişinde bulduklarını ve görüşmelerin yaklaşık olarak 4-5 gün daha süreceğini belirtmiştir.⁸⁸

Görüşmelerde varılmak istenen sonuç, yasama, yürütme, yargı konularının düzenlenmesi, Kıbrıs'ta kalıcı bir barış ortamının oluşturulması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmalarındaki maddelere de bir düzenleme getirmektir.⁸⁹ Bu görüşmeler hakkında Kıbrıslı Türklerin anavatanı Türkiye'nin başkenti Ankara'da basına açıklamalarda bulunan Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan Oktay İşçen, Beyrut'taki görüşmelerden duyduğu memnuniyeti ve bu görüşmelerin Kıbrıs sorununun açısından bir dönüm noktası olmasını, bunun için de olumlu sonuçlar vermesini umduğunu söylemiştir.⁹⁰

24 Haziran 1968 tarihinde Denктаş ve Klerides, Kıbrıs adasında yeşil hat denen bölge üzerindeki Ledra Palas'ta tekrar bir araya gelmiştir. BM Özel Temsilcisi Tafall müzakerelerin samimi ve sıcak bir hava içinde gerçekleşmesi için çaba göstermiştir. Tafall, buna paralel olarak, Klerides ve Denктаş'ın görüşmelerinin seyrine göre ileri bir tarihte Dr. Fazıl Küçük ve Makarios ile de bir görüşme yapacağını sinyali vermiştir.⁹¹ Görüşmeleri Kıbrıs Türk basını da Rum basını da desteklemiş ve bu minvalde haberler yayımlayarak halkı da buna teşvik etmiştir. Bu görüşmede Denктаş

⁸⁶ **Akın Gazetesi**, "Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?(Deleftea Ora Gazetesi)", 1 Haziran 1968, Y:7, S:1080, s.4.

⁸⁷ **Bozkurt Gazetesi**, "Öngörüşmeler Beyrut'ta Yapılıyor", 3 Haziran 1968, Y: 17, S:6133, s.1.

⁸⁸ **Bozkurt Gazetesi**, "Görüşmeler Dün Beyrut'ta Başladı", 4 Haziran 1968, Y:17, S:6134, s.1.

⁸⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Rumlar Milli Muhafız Kuvvetini Kaldıracak", 7 Haziran 1968, s.3.

⁹⁰ **Bozkurt Gazetesi**, "Görüşmeler Dün Beyrut'ta Başladı" 4 Haziran 1968, Y:17, S:6134, s.4.

⁹¹ **Bozkurt Gazetesi**, "Rum Basınından Özetler(Deleftea Ora Gazetesi)", 26 Haziran 1968, Y:17, S:6156, s.3.

ve Klerides bundan sonra haftada iki defa müzakere temsilcilerinin evlerinde bir araya gelmeyi kararlaştırmışlardır.⁹²

24 Haziran 1968’de ilk olarak Klerides, Rum tarafını temsilen çözüm için uygun gördüğü görüş ve düşüncelerini paket halinde Türk tarafına sunmuştur.⁹³ Daha sonra Türk tarafının bu pakete cevabı beklenirken, Klerides’in ailevi bir sorunundan dolayı bir süreliğine Londra’ya gitmesi ile görüşmeler ileri bir tarihe ertelenmiştir. Türk tarafı bu süre zarfında Rum tarafına verilecek cevap ve kendi önerileri için hazırlıklara başlamış ve bundan sonra yapılacak ilk toplantıda sunulmak üzere cevaplarını hazır bulundurmuşlardır.⁹⁴ Görüşmelerin seyrindeki hareketler ve daima süren gizlilik anlayışı tarafların basın gündemini de haliyle etkiliyordu. Toplumlar arası görüşmeleri o dönem Türk basını kadar Rum basını da değerlendiriyordu. Örneğin; dönemin gazetelerinden Alithia gazetesi, Rumların Kıbrıs’ta bir beka mücadelesi verdiğini bu nedenle atılan adımların temkinli ve yavaş olması gerektiğine dikkat çekmiş ve haberin detaylarında özellikle Türk tarafı ile barış ve uyum içinde bir anlaşma yoluna gidilmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.⁹⁵

Buna ilaveten genel olarak o dönemki Rum basınının Türkiye’nin her an Kıbrıs’a çıkarma yapabileceğine dair öngörülerini ve endişelerini de olmuştur. Rum basını, Ankara ve Kıbrıs Türk tarafının iletişiminin görüşmelerde kasvetli bir hava yarattığını ve tıpkı Goebbels’inki gibi bir propaganda yöntemi uyguladığını ifade eden haberler yayınlıyordu. Bu haberler aslında Rum basınının enosis uğruna öncelikle kendi halkı, sonrasında ise uluslararası platformlar üzerinde bir algı yaratma çabasından başka bir şey değildir. Kıbrıs sorununun başlangıcından beri hiçbir zaman adada Türklerle yaşama ve Türklerle eşit haklara sahip olma fikrine sıcak bakmayan Rumlar, kendi mutlak amaçlarını enosis daha sonra da megali idea olarak belirlemiş ve bu amaçlarını kendilerinden sonraki nesillere de aşılamıştır.

Kıbrıs Türk tarafı görüşmeler sıklaştıkça, daha önceden benimsediği ve savunucusu olduğu adanın “federasyon” şeklinde yönetilmesi tezinden vazgeçmiş,

⁹² **Bozkurt Gazetesi**, “Kıbrıs İçin Çözüm”, 26 Haziran 1968, Y:17, S:6156, s.3.

⁹³ **Zehra Yalçınkaya Cerrahoğlu**, “Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler(1968-1990)”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.30.

⁹⁴ **Bozkurt Gazetesi**, “Türk Yönetimi Rum Tarafına Verilecek Cevap Üzerine Çalıştı” 25 Haziran 1969, Y:18, S:6437, s.1.

⁹⁵ **Bozkurt Gazetesi**, “Rum Basınından Özetler”, 24 Haziran 1969, Y:18, S:6436, s.4.

bölgesel özerklik düşüncesini benimsemeye başlamıştır.⁹⁶ Bu sistem yine çözümü tek devlet anlayışında gören, fakat iki toplumun da kendine ait bölgesinin olması ve bu bölge idarelerinin de birbirlerinin iç işlerine karışmadan yürütülmesini savunan bir sistemdir.⁹⁷ Kendi hazırladıkları öneri metninde de Türk tarafı bu sistemle ilgili özelliklerden bahsetmiştir. Rauf Denктаş ise Beyrut görüşmelerinden sonraki Türkiye ziyaretinde önce Adana'ya gelmiş ve burada gazetecilerle yaptığı konuşmada, şimdilik her şeyin yolunda gittiğini fakat uygulanabilecek doğru kararlar almadıkça basına bir şey söylememe kararı aldıklarını ifade etmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, görüşmeler Türk tarafı için oldukça istekli ve dinamik başlamıştır.

Görüşmeler dönemi Kıbrıs'ta çıkarılan Bozkurt isimli gazetenin köşe yazarlarından Eşref Nidal Rumların bu gayelerinin boyutunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Kıbrıs'ta bir doktrin savaşı değil; kısaca ‘çift başlı Bizans kartalını’ yeniden ihya etmek, ve İskender İmparatorluğu'nu gerekirse Akdeniz'deki adalardan başlatmak gayesi içinde çabalarda bulunan emperyalist fakat küçük bir azınlığın mücadelesi vardır.”* Demıştır.⁹⁸ Bu sözlerdeki emperyalist olarak bahsedilen Kıbrıs Rumlarıdır.

Tarihler 11 Ağustos 1969'u gösterdiğinde görüşmeler tekrar başlamıştır. Denктаş ve Klerides, görüşme öncesi gazetecilerin sorularını yanıtlamaya çalışmışlardır. Bununla ilgili bazı siyasi çevrelerin toplumlararası görüşmelerin tamamen zaman kaybı olduğu ve kesilmesi gerektiği ile ilgili görüşleri Klerides'e iletilince Klerides buna cevaben bu görüşün sağduyu sahibi olmayan çevreler tarafından söylediğini ve meseleyi tamamen BM'ye bırakmanın oldukça sakıncalı olduğunu söylemiş ayrıca Türk tarafıyla bölgesel özerklik konusunda fikir ayrılıklarının olduğunu ifade edip, müzakere için gerekli imkânların tam anlamıyla karşılanmadığını da belirtmiştir.⁹⁹ Bunu söylerken aslında müzakere mantığının çok araştırmacı ve incelemeci olduğunu ve bu şartları kendilerinin henüz sağlamadığını kastetmiştir. Bu görüşmede kendi öneri paketlerini Rum tarafına sunan Türk tarafının temsilcisi Rauf Denктаş, görüşme sonrasında Türk ve Rum tarafları için en adil yolun bulunması için ellerinden geleni

⁹⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, T.C. İş Bankası Yayınları, Ankara 1989, s.801.

⁹⁷ Kızılyürek, **a.g.e.**, s.32.

⁹⁸ **Bozkurt Gazetesi** “Düşünceler: Davayı İyi Anlamak Gerekir”, 24 Haziran 1969, Y:18, S:6436, s.5.

⁹⁹ **Bozkurt Gazetesi**, “Klerides: BM'nin Kıbrıs ile İlgili Yeni Bir Kararına İhtiyaç Yoktur.” 12 Ağustos 1969, Y:18, S:6485, s.1.

yaptıklarını ve iki toplumun barış içinde yaşamasının en büyük istekleri olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁰ Aynı zamanda bunun hemen mümkün olmayacağını söylemiş ve Klerides'in kendi teklifini kabul etmeyeceğini düşündüğünü söylemiştir. Bunun görüşmelerin kesileceği anlamına gelmediğini de vurgulayan Denктаş, tarafların ortak bir zeminde buluşana kadar görüşeceklerini söylemiştir.¹⁰¹

Karşılıklı görüş alışverişi ve önerilerle geçen görüşmeler, 20 Eylül 1971 tarihinde herhangi bir sonuç alınamaması ve Başpiskopos Makarios'un enosis tutkusunun tekrar gün yüzüne çıkması gibi nedenlerden dolayı kısa bir süreliğine kesintiye uğramıştır.¹⁰² Bununla ilgili olarak yani buna bir neden olarak Makarios'un 14 Mart 1971 tarihinde bir köyde yaptığı konuşmayı da örnek gösterebiliriz. Çünkü Makarios bu konuşmasında Kıbrıs'ın Grek olduğunu ve bunun tarihin başlangıcından beri böyle olduğunu ifade edip ardından Kıbrıs'ı bir bütün olarak Yunanistan'a teslim edeceklerini belirtmiştir. Türk tarafına bu konuşmasının amacını açıklayamayınca görüşmeler kesilmiştir.¹⁰³

İlk dönem görüşmelerinde genel olarak bakacak olursak, Klerides ve Denктаş'ın ılımlı tavrından ötürü diplomasi ve nezaket kurallarını kapsayan pragmatik bir başlangıç olmuştur. Fakat sonradan görüşmelere fiziki ve fikri anlamda müdahalelerde bulunan Makarios, görüşmelerin gidişatını değiştirmiş ve çıkmaza sürüklemiştir.

Denктаş için, Kıbrıs Türkü'nün varlık mücadelesi açısından, Rumların masaya oturması dahi umut verici bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Denктаş, yeni başlayan görüşmeler için tecrübesiz biri gibi görünse de, o dönem, Rum tarafıyla oturuşan masada, Kıbrıs Türklerinin haklarını cesurca savunması ve hukukçu kimliği ile Türk kimliğini harmanlayarak Kıbrıs konusunu müzakere etmesi onu Kıbrıs Türk halkının gözünde de hatırı sayılır bir yere yerleştirmiş ve yüceltmıştır. 1968 ve 1971 yılları arasındaki görüşmelerde Denктаş'ın izlediği politika genel olarak, Kıbrıslı Türk bireylerin, eşit ve kendi hür iradelerini kullanabilen bireyler olması yönünde olmuştur.

¹⁰⁰Milliyet Gazetesi, "Kıbrıs'ta Türk-Rum Görüşmesi Tekrar Başladı", 12 Ağustos 1969, s.3.

¹⁰¹Bozkurt Gazetesi, "Denктаş, Türk Cevabını Bugün Klerides'e Veriyor", 11 Ağustos 1969, Y:18, S:6484, s.1.

¹⁰²Cerrahoğlu, a.g.e., s.30.

¹⁰³Gürün, a.g.e., s.421.

Kendi davasına inanarak, nesnel bir şekilde sorunları müzakere etmiş ve düşüncelerini söylemekten çekinmemiştir.¹⁰⁴

1.2.1972 – 1973 Görüşmeleri: Denктаş'ın Yardım Çağrıları

1972 yılının başlangıcında Denктаş, ünlü filozof Thomas Aquinas'ın şu sözlerini “yılbaşı notu” başlığı ile not defterine yazmıştır: “*İnsanoğlu'nun kurtuluşu, selameti için üç şey gerekmektedir. Neye inanması gerektiğini, neyi arzu etmesi gerektiğini ve ne yapması gerektiğini bilmek.*”¹⁰⁵ Denктаş bu kurtuluş için gerekli olan o üç şeyi de çok iyi biliyordu. Türk kimliği ile kendi vatanında özgür biçimde yaşamak, Kıbrıslı tüm Türkleri nesiller boyu bu şekilde yaşatmak için haklarına sahip çıkmak ve zorluklara var gücüyle direnmek bu selamet için gerekli olan düşüncelerdi.

Türk tarafı, 1972 senesindeki görüşmelere de Türkiye ile Yunanistan arasındaki pozitif dengeyi oluşturan Garanti Anlaşması'ndan yana tutum ile başladı. Rum basını ise bir yandan Enosis mücadelesine hızlı bir şekilde devam ederken bir yandan da direnen Türk tarafını görüşmeleri aksatmak ve uzlaşma yoluna gitmemek ile itham ediyordu.¹⁰⁶ Bu aslında bir çeşit yıldırma politikasından başka bir şey değildi. Fakat Denктаş ve Kıbrıs Türk milletinin hiçbir hakkından taviz vermeye niyeti yoktu. Yunanistan'ın önemli basın yayın kuruluşlarından biri olan Eleftheria Gazetesi, Rum halkının Kıbrıs adasının yerlileri olduklarına, Türklerin ise adada açık kalmış bir pencereden içeri girdiklerine dolayısıyla adada hiçbir hükmü olamayacağına işaret eden bir haber yayınlamıştır.¹⁰⁷

1972 ve 1973 yılları arasında adada yaşananlar ve kesik görüşmeler, maalesef tarihin tekerrüründen başka bir şey olmamıştır. Çünkü Rumlar, aslında onlara fikri anlamda derin etkiler bırakan Makarios'un enosis hedefinden dolayı, bu müzakere sürecinde gönüllü bir tavır sergilememişlerdir. Bir de yine bu dönemde Makarios'un “salam politikası” olarak tabir edeceğimiz çeşitli siyasi ve sosyal faaliyetleri göze çarpmaktadır. O dönem ki nüfus bilgilerine baktığımızda, adada Türklere yapılan eşitsiz muameleler, ezme ve yıldırma politikaları nedeniyle Türkler adadan göç etmeye başlamış ve nüfusu oldukça azalmıştır. Buna mukabil Makarios, Kıbrıs'ta yaşayan

¹⁰⁴Hande Erol, “Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denктаş”, **Tarih Okulu Dergisi**, Aralık 2015, Y:8, S:15, s.725.

¹⁰⁵ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, C:8, s.299.

¹⁰⁶ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, C:8, s.301.

¹⁰⁷ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, C:8, s.306.

Rumlara, evlenmelerini ve adanın tamamına sahip olmanın tek yolunun kalabalıktan geçtiğini anlatıyordu. Toplumlar arasında yaşanan bu farklılıklar, görüşmelere de etki ediyor ve maalesef bir sonuca varılamıyordu.

O yıllarda yalnızca 1973 senesi ile ilgili anlatılan bir anekdotta, o sene Denктаş ve Klerides arasında bir anlaşmaya varıldığı fakat, Makarios ve Grivas'ın itirazları ile bu anlaşma resmiyet kazanamamıştır. Klerides bunu yıllar sonra, Yunanistan'ın "To Vima" isimli gazetesine verdiği bir röportajda dile getirmiştir. Hatta kendisi bununla ilgili "en büyük siyasi hatam" diye bahsetmiştir. Klerides'in yıllar sonra gelen bu itirafı maalesef nafileydi. Çünkü o yılda Makarios ve Grivas varken, Rumlar, resmi temsilci olan Klerides'i çok da ciddiye almıyorlardı. Klerides belki de bu yüzden onları bu kadar dinliyordu.

1.3.1974 – 1976 Görüşmeleri : Cenevre ve Viyana Münasebetleri

Müzakere sürecinde bir diğer söz sahibi ülke Türkiye'nin başbakanı Bülent Ecevit'ten süreç ile ilgili bir çözüm önerisi gelmişti, o da Kıbrıs'ta en iyi çözümün federasyon olacağıydı.¹⁰⁸ Böyle bir öneriye açık olmayan Rum tarafının temsilcisi Klerides, 2 Nisan 1974'te görüşmelerden çekilme kararı almıştır.¹⁰⁹ O zamanki siyasi ve sosyal üstünlük ve lider çekişmesi göz önüne alındığında aslında bu kararı Klerides'in tek başına vermediği aşikârdır. Bu çekilmeden sonra BM'nin o dönemki genel sekreteri Kurt Waldheim, arabulucu bir davranış sergileyerek görüşmeleri tekrar başlatmışsa da, bir ay dahi sürmeden tekrar kesilmiştir.

Denктаş, Klerides'in 1968'den bu yana enosis düşüncesi ile görüşmeleri sürdürdüğünü biliyor ve buna karşı direndiğini dile getiriyordu. Fakat 1974 yılının ortalarında, Rumların temsilciler dışındaki siyasi erkleri de kendi aralarında bir güç yarışına girmişti. Çünkü fikir ayrılıkları mevcuttu. Bazıları Türklerle anlaşma yoluna girmenin usulen uygun olduğunu ve devam etmesi gerektiğini savunurken, bazıları da enosise giden yolda bu görüşmelerin anlamsız ve zaman kaybı olduğu kanaatindeydi. Nitekim beklenen oldu ve Rum Milli Muhafız Ordusu olarak bilinen askeri cunta, 15

¹⁰⁸ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1983, s.71.

¹⁰⁹ Gürün, *a.g.e.*, s.71

Temmuz 1974'te Yunanistan'da Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirdi.¹¹⁰ Yıllarca Makarios'u sert tutum ve söylemleri nedeniyle eleştiren Türk tarafı, artık Makarios'un tutumunu bile beğenmeyen ve amacı Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak olan bir askeri grup ile muhatap olacaktı. Rauf Denktaş hemen halkı telkin etmek ve rahatlatmak maksadıyla bir konuşma yapmış ve bunun Türk tarafını temsil eden tutumunda bir değişiklik yaratmayacağı mesajını vermiştir.¹¹¹

Ayrıca müzakereleri de sekteye uğratan bu durum için elbette garantör ülke olan Türkiye'nin başbakanı Bülent Ecevit de bir demeç verdi ve *"Adada hiçbir oldu bittiye müsaade etmeyiz ve milletimizin haklarına el sürdürmeyiz"* dedi.¹¹²

Darbe başarıyla sonuçlanınca, Londra ve Zürih Anlaşmaları'ndan doğan hakla, Başbakan Bülent Ecevit, diğer bir garantör ülke olan İngiltere ile durumu değerlendirmek üzere bir görüşme yapmayı talep etti.¹¹³ Kıbrıs Türk milleti aslında bu görüşmeden umutlu olup, adaya Türk – İngiliz ortak bir müdahalesini bekliyordu. Bu bekleyişin ne kadar süreceğini ise liderler dâhil kimse bilmiyordu.

Lider Rauf Denktaş, bu süre zarfında Türkiye ile iletişimde olmuş, atılacak her adımı bilmek istemiştir. Tabii ki Başbakan Ecevit'e her seferinde enosisin her an gerçekleşebileceğini bu nedenle müdahalenin gerekli ve son çare olduğu mesajını göndermektedir.¹¹⁴ Öyle ki Denktaş, anılarından bir kesitte bahsettiği üzere 17 Temmuz 1974 gecesi, rüyasında Atatürk'ün ona siyasi konjonktüre çok dikkat etmesi gerektiğini söylediğini gördüğünü söylemiştir.¹¹⁵ Gördüğü rüyadan da etkilenen Denktaş, Ecevit'e yardım ve müdahale içerikli mesajlar göndermeye devam ediyordu. Mesajlar yerini buldu, Kıbrıs Türkü'nün adada hasretle beklediği kavuşma gerçekleşti.

¹¹⁰**Bozkurt Gazetesi**, "Rum Kesimi'nde Aylardan Beri Çalışan Saatli Bombanın Süresi Doldu: Makarios'a Darbe", 16 Temmuz 1974, Y:23, S:8134, s.1.

¹¹¹**Bozkurt Gazetesi**, "Denktaş Halka Mesaj Yayınladı", 16 Temmuz 1974, Y:23,S:8134, s.1.

¹¹²Zaim Necatigil, **Son 25 Yılda Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler**, BM Örgütü'nün 40. Yıl Dönümü-24 Ekim 1985, Ankara, BM Türk Derneği, 1986, s.71.

¹¹³**Bozkurt Gazetesi**, "Durumu Görüşmek Üzere Türkiye İngiltere'yi Toplantıya Çağırıldı" 17 Temmuz 1974, Y:23, S:8135, s.1.

¹¹⁴Ercan Dolapçı, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 40. Yılı: Rauf Denktaş Barış Harekatı'nı Anlatıyor."(çevrimiçi), Aydınlık, 21.07.2014, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

¹¹⁵Ercan Dolapçı, "Kıbrıs Barış Harekatı'nın 40. Yılı: Rauf Denktaş Barış Harekatı'nı Anlatıyor."(çevrimiçi), Aydınlık, 21.07.2014, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

20 Temmuz 1974 sabahının ilk ışıklarında, Kıbrıs semalarından adaya ilk Türk paraşütçüler iniş yaptı ve adada kontrolü ele almaya başladı.¹¹⁶ Kıbrıs Türklerinin uzun bekleyişi artık sona ermiş, sevinçle Türk askerini karşılamışlardı.

Türkiye harekâtının başarılı sonuçlanması, adada belirli bir bölgeyi kontrolü altında tutması ile Kıbrıs'taki son durum garantör devletler tarafından tekrar tartışılmaya başlandı.

Garantör devletlerin dışişleri bakanları 25 Temmuz 1974 günü Cenevre'de bir araya geldi. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafları bu görüşmelere iştirak etmedi çünkü bu görüşmelerin, Kıbrıs'ı geçici olarak bir düzene soksa da çözüm odaklı bir sonuç çıkarmayacağı düşünülüyordu.¹¹⁷ Cenevre'de garantör devletler Kıbrıs'ta eski düzene dönülmesi için görüştüler. Türk tarafı kesin ve net bir biçimde adada eğer kendilerini tatmin eden bir sonuçlanma yaşanmazsa kuvvetlerini geri çekmeyeceklerini bildirmiştir. Bu aslında Türk tarafının ada üzerindeki haklarındaki kararlılığını da belli eden bir hareket olmuştur. Nihayetinde 30 Temmuz 1974'te taraflar arasında bir anlaşma imzalanarak, güvenli bir bölge oluşturuldu.¹¹⁸ Anlaşma, ada üzerinde iki ayrı bölge ve idare olduğunu tescil eden bir anlaşma olduğundan Türk tarafının lehine olduğunu söylememiz mümkündür.

İkinci Cenevre görüşmesine Denктаş ve Klerides'in de katılması kararlaştırıldı fakat görüşmelerin başlamasına az bir süre kala maalesef bir gerginlik çıktı. Bu gerginliğin sebebi, Klerides'in oturduğu masanın önüne "Kıbrıs Cumhurbaşkanı", Denктаş'ın masasının önüne ise sadece "Kıbrıs Türk Tarafı Temsilcisi" yazısının olduğu tabelaların konulmasıydı. Eğer bunun neden yapıldığı konusuna değinirsek bu açık ve net olarak dünyaya yani dünya kamuoyuna aslında subliminal bir mesaj vermektir. Bu mesaj, "Kıbrıs'ta tek bir devlet vardır, o da Rumların devletidir." mesajıdır.¹¹⁹

Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da o dönem Denктаş'ın Klerides'e Cenevre'de görüşülecek konularla ilgili bir bilgi metni hazırlayıp, bu görüşmeden taleplerini dile getirmesidir. Bu metinde, Kıbrıs'ta bağımsız ve çift toplumlu nizamın

¹¹⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Çıkartma Gemilerimiz Akdeniz'e Açıldı", 20 Temmuz 1974, Y:25, S:94, s.1.

¹¹⁷ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Kararına Göre)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2008, s.34.

¹¹⁸ Kemal Akmaral, **Kıbrıs Türkü'nü İmhayî Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s.144.

¹¹⁹ Onur Öymen, **Silahlı Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s.31.

devam etmesi gerektiğini, kurucu bir taraf olan Türk toplumunun varlığı kabul edilip, toplumun sosyal değerlerine saygı duyulması ve Türk tarafının hukuksal statüsünün de devam etmesi gerektiğini açık bir şekilde beyan etmiştir.¹²⁰ Denктаş'ın Klerides'e verdiği bu öneri coğrafi temele dayalı otonom yönetimdir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türk tarafı, Rumların iddia ettiği gibi, ada üzerinde bütünü kapsayan bir hâkimiyet ya da adanın tamamını ele geçirme gibi bir düşünceye asla kapılmamışlardır. Öyle ki önerilerinin coğrafi temele dayanması bile bunu açıkça göstermektedir. Türk tarafı kararlılığını belli eden birçok notayı garantör ülkelerine vermiş ve sonuca hızla ve adil bir şekilde ulaşmak için elinden geleni yapmıştır.

İlk önerinin yanında, Türkiye'yi görüşmelerde temsil eden dönemin dışişleri bakanı Turan Güneş'ten adını alan "Güneş Planı" adlı öneri, Türk tarafının çözüm olarak gösterdiği diğer bir yoldur. Güneş Planı temelde, "çok-kantonlu federasyon"¹²¹ tezidir. Bu plana göre Kıbrıslı Türklerin idaresinde, ada üzerinde yer alan toplam 6 kanton yani adanın %34'ü olacaktır.¹²² Turan Güneş önerdiği bu tezin, öncekilere nazaran daha ılımlı ve her iki tarafı da mutlu edecek bir çözüm olduğunu söylerken aynı zamanda tarafların kabul etmeleri gereken bazı gerçekler bulunduğunu da ifade etmiştir. Kıbrıs milleti diye bir millet olmadığını, adada iki ayrı halkın olduğunu ve önerinin bu nedenle coğrafi temele dayandığını söylemiştir.¹²³

Klerides, hem bu öneriyi hem de Denктаş'ın önerisini reddediyordu. Sürekli olarak görüşmeler için mühlet isteyen Klerides'e, Türk tarafı ısrarcı davranıyor ve ara verilmesini istemiyordu. Görüşmenin ilerlediği zamanlarda, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Klerides'e mesaj gönderip, önerileri kabul etmesi gerektiğini söylemiştir.¹²⁴ Kissinger'ın bu hamleyi adadaki Türk askeri gücünün daha da ilerleyişini durdurmak için yaptığı aşikârdır.

Cenevre görüşmeleri ada üzerindeki kritik durum için bir umut ışığı olmuştaysa da maalesef bir sonuç alınmadan sona ermiştir. Denктаş ve Klerides 6 Eylül 1974

¹²⁰ Rauf R. Denктаş, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, C:9, s.344.

¹²¹ Federatif yapının içerisinde, kendisine ait hükümeti ve yasal düzenlemeleri yer alan ayrı kantonların olması durumudur.

¹²² Kızılyürek, **a.g.e.**, s.37.

¹²³ Niyazi Kızılyürek, "Cenevre Görüşmeleri", (çevrimiçi), Yeni Düzen, 21 Temmuz 2015, Erişim Tarihi:19.05.2019.

¹²⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Türkiye Haber Bekliyor", 14.08.1974, Y:25,S:9619, s.10.

tarihinde ilk görüşmenin yapıldığı Ledra Palas'ta tekrar bir araya gelip, sosyal ve beşeri konuları konuşmaları önceden kararlaştırılmıştı fakat günler geçmesine rağmen Rum tarafı görüşmeye yanaşmıyordu. O dönem Kıbrıs'ta yayınlanan Bozkurt Gazetesi'nde, Rum tarafının bu tutumu nedeniyle, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Yüksek Müşaviri Büyükelçi Haluk Bayülken'in Kıbrıslı Türklerin kendi cumhuriyetlerini ilan edebileceklerinin sinyalini verdiğini yazıyordu.¹²⁵Nitekim görüşmelerin 15 gün daha ertelenmesi ve ABD'nin aldığı kararı yürürlüğe koyması üzerine Denктаş, önce 1 Ekim 1974 tarihinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'ni kurmuş, daha sonra ise 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilan etmiştir.¹²⁶

Dünya kamuoyunun verdiği ve vereceği tepkiler ile ilgili bir basın toplantısı düzenleyen Denктаş, kurulan bu Türk devletinin herhangi başka bir devlet tarafından tanınmaya gereksinim duymadığını, zira kendilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bağlı federatif bir yapı olduğunun altını çizmiştir. Denктаş, bu söylemiyle aslında gelecek tepkilerin de önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Türklerin adada bir devlet ilan etmesine sebebiyet veren durum, sadece görüşmelerin kesintisi değildi. ABD(Amerika Birleşik Devletleri), 1974 yılı Ekim ayında, Türkiye'ye silah ihracatında bir ambargo uygulamaya karar vermişti. Hiç şüphesiz Türk ordusunun ada üzerindeki varlığı ABD'yi rahatsız ediyor bu ambargoyu bundan dolayı uyguluyordu. Bu konuyla ilgili olarak Denктаş, adanın o dönemki İngiliz Yüksek Komiseri Stephen Olver ile 29 Ocak 1975 tarihinde görüşmüş ve ona da ambargonun kalkmaması durumunda Kıbrıslı Türklerin bağımsızlık ilanı yapacağını net bir söylemle dile getirmiştir.

Birleşmiş Milletler, bu kadar gelişmenin üzerine adadaki tarafları acil olarak yeniden görüşmelere başlamaya davet ediyordu. Fakat Rum tarafında bir sorun nüksetti. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'da askeri cunta tarafından yapılan darbeden sonra, Makarios tekrar Kıbrıs'a döndü ve görüşmelerdeki Rum temsilci Klerides ile aralarında ideolojik bir çekişme yaşandı. Makarios, her zaman sert ve kesin söylemleri olan bir siyasetçi olmuştur. Bu da aslında onun asıl mesleğinin siyaset

¹²⁵Bozkurt Gazetesi, "Görüşmeler Başlamazsa Türkler Cumhuriyeti İlan Edecekler", 10.09.1974, Y:23, S:8184, s.1.

¹²⁶ KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi(çevrimiçi), <https://www.kktcb.org/tr> Erişim Tarihi: 24.05.2019.

olmamasından kaynaklı bir durumdur. Klerides, Türk tarafına karşı vereceği en ufak tavizde Makarios'un kendisini "Türk yanlısı" veya "hain" olarak Rum halkına lanse etmesinden çekinerek, görüşmelerde temsilci olma görevinden ayrılma kararı almıştır.¹²⁷ Fakat BM'nin Makarios ile Klerides'in arasında bir köprü vazifesi görmesi ve Makarios'a herhangi istifanın yaşanmaması için gerekli duruşu sergileyeceğini temin ettirmesi üzerine Klerides göreve devam etmiştir.

Viyana'da görüşmeler, dört tur şeklinde yapılmıştır. Bunlardan ilki, 28 Nisan 1975, ikincisi 5 Haziran 1975, üçüncüsü 2 Ağustos 1975 son olarak dördüncüsü de 17 Şubat 1976 tarihinde gerçekleşmiştir.¹²⁸ Bu görüşmelerin Türk tarafı açısından diğerlerinden küçük bir farkı vardı. Çünkü Denктаş, artık federatif Türk devletini kurmuş ve bu çözümde kararlı olduğunu Rum tarafına göstermiştir. Dolayısıyla, Viyana görüşmelerinin bu çözüm kapsamında gerçekleşmesi ve sonuçlanması için de her türlü özveriye göstermiştir.

Görüşmeleri anlamlı ve farklı kılan bir diğer gelişme ise, üçüncü turun başlamasıyla yaşanmıştır. 2 Ağustos 1975 tarihinde lider Denктаş, diplomatik anlamda tarihe geçecek bir başarıya imza atmış ve "Gönüllü Nüfus Mübadelesi Anlaşmasını" imzalamıştır.¹²⁹ Bu anlaşmaya göre, kendi istekleri doğrultusunda, Kıbrıslı Rumlar adanın kuzeyinden güneyine, Kıbrıslı Türkler ise, güneyden kuzeye göç edebileceklerdir. Aynı şekilde her millet, sosyal, kültürel ve dini konularda birbirine saygı gösterecek ve hangi bölgede olurlarsa olsunlar özgürce yaşayacaklardır. Bu kararın oldukça akılcı ve realist bir karar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bazı kayıtlara göre güneyden kuzeye nakli gerçekleştirilen toplam Kıbrıslı Türk sayısı 65.000'i bulmaktadır.¹³⁰ Bu anlaşma, hem Türkler hem Rumlar için oldukça önem arz etmektedir. Rum tarafı zor da olsa, Türk'ün varlığını kabullenmeye başlamıştır. Öyle ki Klerides'in bu anlaşmayı imzalamasından Viyana görüşmelerinin dördüncü bir turu

¹²⁷Yasin Coşkun, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975-1983), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y:6, S:64, 2018, s.127.

¹²⁸ Tamçelik, *a.g.m.*, s.740.

¹²⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi(çevrimiçi), https://mfa.gov.ct.tr/tr/?wpfb_dl=174 , Erişim Tarihi:24.05.2019.

¹³⁰Özer Yelçe, *Sami Kohen Dünyanın Yazısı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.28.

da New York'ta yapılmış fakat herhangi somut bir karar alınamadan görüşmeler burada tamamlanmıştır.

Görüşmelerin gerçekleştiği süreçte Türk tarafı sorunun çözüme ulaştırılması için, nihai hedef gerçekleşene kadar geçici ortak bir hükümet kurmayı Rum tarafına teklif etmiştir.¹³¹ Fakat Rum tarafı bu öneriyi yok saymıştır. Başta üç tur olarak kararlaştırılan görüşmeler, beşinci tura kadar uzamış ve beşinci tur da 17 – 21 Şubat tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu turdaki önemli ayrıntı ise, Denктаş ile Klerides, bir buçuk ay içinde kendi tezlerini tartışmayı, sınır ve toprak durumunun yanında, Kıbrıs meselesinin hukuksal ve devlet düzeyindeki durumunu incelemek üzere özel bir komite kurulması konusunda mutabakata varmışlardır.¹³² Taraflar bu karara sadık kalarak kendi önerilerini ortaya koymuşlardır.

Türk tarafı daha önce de söylediği iki kesimlilik ve federasyon tezini bir kez daha masaya yatırmak konusunda ısrarcı davranmıştır. Önerileri ibraz etme sürecinde Rum tarafında farklı bir kriz yaşanmıştır. Klerides'in o zamanki ılımlı tutumuna Rum yönetimi sert tepki verince, Klerides, müzakerelerdeki temsilci görevinden ayrılma kararı almıştır.¹³³

Klerides'in istifasının ardından Rum yönetimi yeni müzakereci olarak eski bir EOKA'cı olan Tassos Papadapoulos'u atamıştır.¹³⁴ Bu adımdan hoşnut olmayan Türk tarafı da Papadapoulos'un vasfına denk yeni bir müzakereci atayarak karşı hamle yapmıştır. Bu isim, Ümit Süleyman Onan'dır.

Viyana görüşmelerinin Kıbrıs sorununun çözümün katkıda bulunup bulunmadığı tartışmaya açık bir konudur. Fakat Kıbrıs Türk tarafı Denктаş önderliğinde Rum tarafının dayatmalarına karşı kararlı bir tutum sergileyerek, haklarından vazgeçmeyeceklerini bir kez daha göstermiştir. Denктаş'ın tüm bu diplomatik girişimleri ile tutkunu olduğu Türk bağımsızlığı, 1976 yılı biterken de maalesef gerçekleşmemiştir.

¹³¹Münir Necati Ertekün, **In Search of A Negotiated Cyprus Settlement**, Ulus Matbaacılık, Ankara 1981, s.273.

¹³²Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar, Der Yayınları**, İstanbul 2000, s.105.

¹³³Tamçelik, **a.g.m.**, s.741.

¹³⁴Coşkun, **a.g.m.**, s.132.

1.4.Değerlendirme

Denktaş müzakerelerin başlangıç tarihi olan 1968 ve 1976 yılları arasındaki müzakerelerde, Rumların türlü yıldırma politikalarına boyun eğmemiş, uluslararası camia kendisine yapıcı, barış yanlısı desin diye Rumlarla anlaşma yanlısı görünmek istememişti. Kendi beyanatlarında da zaten bunu açıkça dile getirmişti. Çünkü tehlike kapıdaydı ve Denktaş o kapıyı açmak istemiyordu. Bu yüzden adı “uzlaşmaz adam” a çıkmıştı.

Denktaş’ın anılarında bu dönem Türkiye’den gelen destekler çoğunlukta diyebiliriz. Öyle ki Türkiye’den gelen her haberi, Türkiye’de yayınlanan her gazeteyi itinayla takip etmiş, devlet erkânının söylediklerini harfi harfine not etmiştir. Kıbrıs Türk milletinin anavatana olan ihtiyacını ve bağlılığını her satırda anlatmıştır. Bu dönemde hem Türk hem Rum tarafının temsilcileri anavatanları Türkiye ve Yunanistan ile iletişim halinde olmuşlardır. U’Thant bu durumu engellemeye çalışsa da önüne geçememiştir. Görüşmelerde temsilci Klerides olsa da Başpiskopos Makarios da bu süre zarfında, uzun vadede enosisi gerçekleştirme düşüncesine kendisini kaptırıp, Türk tarafına karşı, önder olarak oldukça yumuşak davranmıştır. Makarios’un bu tavrı onu Yunanistan’daki cunta ile zıt düşürmüştü ve aralarının açılmasına sebep olmuştur. İlk görüşmelerden sonraki zamanlarda cunta ile Makarios arasındaki bu gerginlik, Kıbrıs sorununun da seyrini değiştirecek askeri darbenin yaşanmasına sebep olmuştur.

Müzakerelerdeki temsilciliğinin yanı sıra, kendi davalarına ve örgütlenmelerine devam eden Kıbrıs Türkleri, 1967 senesinde kurulan “Geçici Türk Yönetimi”ni 1973 yılında “Kıbrıs Türk Yönetimi”ne dönüştürmüş, aday olarak çıkan Rauf Denktaş da, başkanlığı Fazıl Küçük’ten devralmıştır.¹³⁵

Türk tarafı ve Denktaş, açık olarak isteklerini dile getiriyor ve adadaki Türk varlığının gerçekten fark edilmesi için görüşmelerde gerekli özveriye gösteriyordu. Denktaş, Klerides’e istedikleri yerel özerkliğin, ülkeyi bölücü bir nitelik taşımadığını defaten dile getirmiştir. Ancak Türk tarafı ne kadar teminat sözü verse de, Klerides

¹³⁵ **Hürriyet Gazetesi**, “Kıbrıs Müzakerelerinin 50’inci Yıldönümü... Yarım Asırlık diplomatlar mezarlığı, sonuç: başarısızlık” 02.06.2018.

anlaşmayı kabul etmiyor ve bu önerinin gerçekleşmesi halinde “devlet içinde devlet” olacağını ve bunun da fiilen devleti bölmek anlamına geldiğini söylüyordu.¹³⁶

İlk dönem görüşmelerin bir diğer önemli konusu adadaki Türk müdahalesidir. Başarı ile sonuçlanan bu müdahale ile ilgili şunu söyleyebiliriz ki; Türkiye Cumhuriyeti bu hamleyi yaparken, uluslararası hukuk kurallarına ve 11 Şubat 1959 imzalanan Garanti anlaşmasının 4. Maddesine uygun biçimde yapmasına karşın, uluslararası platformda bu harekâtın, günümüzde dahi hala “işgal” ve “istila” kelimeleri kullanılarak bahsedilmesi oldukça üzücü ve tarihsel bir hatadır.

¹³⁶ Zaim Necatigil, **Son 25 Yılda Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler**, BM Örgütü'nün 40. Yıl Dönümü-24 Ekim 1985, Ankara, BM Türk Derneği, 1986, s.71.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN KUZHEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ

2.1. 1977 – 1979 Dönemi: Doruk Antlaşmaları

Denktaş ve Makarios'un fikri temelli çatışması yıllardan beri süregelen belirli bir durumdu. Aslında bu durumu ortaya çıkaran temel nedenin, Makarios'un Klerides kadar ılımlı ve sakin kalamamasından kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Bir din adamı iken siyaset sahnesinde boy gösteren Makarios'un sadece resmi anlamda değil fiilen de siyasetin gereklerini yerine getirmesi gerekiyordu.

Tarih 9 Ocak 1977'yi gösterirken Denktaş, Makarios'a çözüm için kendisi ile müzakere masasına oturmaya hazır olduğunu belirten bir mesaj göndermiştir. Makarios'un görüşmeyi kabul etmesi üzerine, BM temsilcilerinin de katılımıyla 27 Ocak ve 12 Şubat 1977 tarihlerinde sıralı iki görüşme yapılmıştır.¹³⁷ Görüşmelerde bazı konularda karşı fikirler beyan edilip, ortak paydada buluşulmuştur. Bu durum gerçekten o dönem için oldukça önemli bir gelişmedir. Çünkü yıllardır süren görüşmelerde iki temsilci ilk kez bir konuda anlaşmıştır.

O dönem yaşadıklarını ve müzakerelerin iç yüzünü anlatan bazı üst düzey yetkililer, Makarios'tan önce temsilci olarak atanan Papadapoulos'un Türk tarafına Kıbrıs için çözüm olarak sunduğu bir harita verdiğini söylüyorlar. Bu haritada daha önce Cenevre'de konuşulan Türk bölgesi oranının %34'ten %20'ye düşürüldüğü de yine aynı yetkililerin söyledikleri arasındadır.¹³⁸ Yani Türk tarafının önerdiği iki toplumlu ve iki bölgeci federasyon tezi, bu haritayla aslında etkisiz hale geliyordu. Ayrıca haritada Türkler için ayrılan bölgede, Türklerin ekonomik anlamda kalkınma ve kendi kendine yetebilme durumu da yoktu. Dolayısıyla sunulan bu teklif, Ümit Süleyman Onan tarafından reddedilmiştir.

¹³⁷ Tamçelik, **a.g.m.**, s.741.

¹³⁸ Ali Satan, Erdoğan Şentürk, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları (1955-1983)**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s.287.

Denktaş'ın Makarios'a gönderdiği görüşme davetinin nedeni aslında bu kabul edilemez harita üzerine konuşmak ve daha makûl bir çözüm için el ele vermektir. 27 Ocak 1977'de yapılan ilk görüşme, daha çok ikinci görüşmenin ön hazırlığı gibi olmuştur. Genel olarak olumlu bir hava ile geçen görüşme yaklaşık üç saat sürmüştü ve Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Perez de Cuellar da bu görüşmeye katılmıştır. Denktaş, ilk temasa dair görüşlerini Milliyet gazetesine verdiği röportajda şöyle dile getirmiştir: *"Bu bir ilk temastır. İlk teması yapmak, sorunun samimi bir şekilde konuşulup konuşulmayacağını denemektir. Bizim için bu deney başarılı olmuştur. Müzakerelerin tekrar başlayacağını düşünüyorum. Bütün gelişmeleri BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a bildireceğiz. Kıbrıs'ın birincil sorunları merkezi irade, federatif sistem ve toprak sorunlarıdır. Biz de geçen zamanı geri getiremeyeceğimiz için önümüze bakma ve nihai çözüme en kısa sürede ulaşmayı amaçlıyoruz."*¹³⁹ Bu görüşme gerçekten hem tarafları hem de garantör ülkeleri sevindiren bir gelişme olmuştur. Görüşme için Makarios'a davet gönderen Denktaş'ın 9 Ocak 1977'de yazdığı mektup basınla paylaşılmıştır. Denktaş, mektupta şöyle diyordu:

"Sayın Başpiskopos,

London Times muhabiri Robert Fisk'e verdiğiniz demeçte, "Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak amacıyla devletin bütünlüğünü garanti etmesi şartıyla federal bir çözümü kabul ettiğinizi bildirdiğiniz yazılmaktadır. Bundan başka "seyahat özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet edinme özgürlüğünün ayrı bir Kıbrıs Türk hükümetinin oluşturulmasına temel olduğuna inandığınız anlaşılmaktadır. Bununla ilgili ve diğer sorunlar hakkındaki görüşlerimi size iletmek amacıyla sizinle Ledra Palas'ta Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin özel temsilcisinin huzurunda, görüşmeye hazır olduğumu bildiririm.

Soruna yaklaşım konusunda temel bir anlaşma yapmak için bizim görüşme yapmamız halinde, iki toplum temsilcisinin buluşmayı kabul etseler bile hiçbir sonuca varmaları mümkün olmayacaktır. Sizinle, iki toplumlu geçici bir hükümetin kurulması yolunda görüşmeye hazır olduğumu belirtmem de gereksizdir. Bu konunun

¹³⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Denktaş ve Makarios 14 Yılda Bir İlk Kez Bir Araya Geldiler", 28 Ocak 1977, Y:27, S:10500, s.6.

geciktirilmesi, bir hükümet kurmamızı daha da güçleştirecektir. Nesillerce Türk ve Rumlar birbirlerini düşman görerek büyümektedirler. Aktörlerin 'düşman' olacağı iki toplumlu siyasi bir senaryonun, halkımıza bırakabileceğimiz adil ve haklı bir miras olması gerek.

Bu meyanda atılacak herhangi bir adımın, Kıbrıs sorununun barışçı bir yolda çözümlenmesine ve bunun sonucu olarak iki toplumun da karşı karşıya bulunduğu güç durumu bertaraf etmesine katkıda bulunacağına inanıyorum. Bu güçlüklerin bertaraf edilmesi de siyasi bir çözüme bağlıdır. Bizim aramızda varılacak bir görüşmenin Kıbrıs için yararlı olacağına inanıyorum. Bunun için sizinle Ledra Palas'ta görüşmeye hazırım.”¹⁴⁰

Bu mektup, Denктаş'ın, Kıbrıs'ta çözümü barış çerçevesinde istediğinin en açık göstergesidir. Çünkü kendisi bu hususta oldukça hassas ve duyarlıydı. Sorunun başlangıcından beri, her iki tarafta büyük can ve mal kaybı yaşamış, on binlerce Türk evinden edilmişti. Hiçbir siyasi çekişmenin bedelini halka ödetilmemesi gerektiğine inanan Denктаş, müzakerelerin ilk gününden itibaren gerek tutum ve davranışlarıyla gerekse sözleriyle bunu göstermiştir.

Denктаş, 12 Şubat 1977'de yapılan ikinci görüşmede cumhuriyet yapısı gereği siyasi anlamda da Rumlarla eşit haklara sahip olmak istediğini ve bunu federasyon zeminine oturtmak istediğini belirtirken, Rum tarafı ve Makarios ise, daha çok toprağa ve yüzdelik kısımların oranlarına bakarak bir görüş ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴¹

Bu istek ve tekliflere göre aynı gün Denктаş ve Makarios arasında “Dört İlke” veya “Doruk” denilen anlaşma imzalanmıştır.¹⁴² Bu anlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

- Bağımsız, bağlantısız iki toplumlu federal bir cumhuriyetin kurulması esastır.
- Her iki toplumun yönetiminde olacak topraklar, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti ışığında müzakere edilmelidir.

¹⁴⁰ **Bozkurt Gazetesi**, “Dün Gerçekleşen Tarihi Görüşmeden Sonra, Denктаş Olumlu, Makarios İse Olumsuz Beyanat Verdi. Waldheim'ın Kıbrıs'a Gelme Olasılığı Var.” 28 Ocak 1977, Y:26, S:8908, s.1.

¹⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, “Denктаş: Bugün de Kıbrıs'ın Karakteri İki Bölgedir”, 14 Şubat 1977, Y:27, S:10517, s.7.

¹⁴² Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s.48.

- Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet halkı (üç özgürlük) gibi ilke sorunları ve öbür özellikle konular görüşülmeye açık olacaktır, ama iki toplumlu bir federal sistem esası ve Kıbrıs Türk toplumu için çıkabilecek belli uygulama güçlükleri göz önünde tutulacaktır.
- Merkezi federal hükümetin yetkileri ve işlevleri, ülkenin birliğini, devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alarak koruyacak biçimde düzenlenecektir.¹⁴³

1977 senesi içerisinde, basında hiçbir şekilde bu dört ilkenin ve anlaşmanın yer almamasının sebebi nedir bilinmez fakat, enosisi hayat gayesi haline getirmiş bir lider olan Makarios için böyle bir anlaşmanın altına imza atmak, tabiri caizse tükürdüğünü yalamak anlamına gelmektedir. Öyle ki federal bir cumhuriyet kurulmasına ilişkin kalıp görüşleri mevcutken, bu anlaşmanın içinde temel alınan noktanın, federal cumhuriyetin kurulmasına dayanması oldukça şaşırtıcıdır.

Denktaş'ın rasyonel ve dikkatli tutumu, müzakereleri bulunduğu konumdan, başka bir konuma getirmiştir. Sorunun muhatapları olarak görüşen iki siyasi lider, taraf temsilcilerinin de en kısa zamanda görüşmesi için çaba göstereceklerini bu görüşmede teyit etmişlerdir. Bu çaba sonuç vermiş, ve temsilciler, 31 Mart 1977'de Viyana'da bir araya gelmişlerdir. Yine Kurt Waldheim gözetiminde görüşen tarafların birinci gündemi elbette ki dört ilke ve bu ilkelerin uygulanış biçimiydi. Fakat asıl önemli konu, Papadapoulos'un adanın %80'ini Rumlara, %20'sini de Türklere verdiği haritayı görüşmelere getirmesi olmuştur.¹⁴⁴ Bu harita, Türk tarafının tepkisine neden olduğu kadar, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim ve Özel Temsilci de Cuellar'ın da tepkiyle karşıladığı bir harita olmuştur. Onlara göre Rum – Yunan işbirliği ile hazırlanan bu harita, görüşmelerin seyrini olumsuz yönde değiştirmek amacıyla hazırlanıp sunulmuştur.¹⁴⁵

Görüşmelerin devam ettiği 1 Nisan günü, Türk tarafı kendi önerilerini sunarken başlıca konuları laik devlet yapısı, federal yapı, federatif bölgelerin kendilerine ait silahlı kuvvetleri olması olmuştur.¹⁴⁶ Ertesi gün Rum temsilciler bu öneriye net bir

¹⁴³ Hasgüler, **a.g.e.**, s.396-397.

¹⁴⁴ **Bozkurt Gazetesi**, "Viyana'da Altıncı Raund Başladı", 1 Nisan 1977, Y:26, S:8989, s.1.

¹⁴⁵ **Bozkurt Gazetesi**, a.g.h., s.4.

¹⁴⁶ Coşkun, **a.g.m.**, s.136.

tavir hayır cevabı vermiştir. Maalesef ortak bir karara varma konusunda bir uzlaşa sağlanamadan bu görüşmeler de 7 Nisan 1977 tarihinde son bulmuştur.

1977 yılının sorunun seyri açısından başka bir önemi ise, 3 Ağustos 1977 günü Makarios'un beklenmedik ölümü olmuştur. Sabaha karşı geçirdiği kalp krizi ile hayata gözlerini yuman Makarios için Rum kesiminde 40 gün matem ilan edilmiş ve yerine Rum Ulusal Meclis Başkanı Spiros Kipriyanu gelmiştir.¹⁴⁷ Bu ölümün müzakereler konusunda dengeleri değiştireceği öngörülüyordu. Denктаş'ın muhatabının bu saatten sonra Kipriyanu olması, ve görüşmeler adına ilerleme kaydetmek için Denктаş'ın yaklaşık olarak iki sene kendisini beklemesi, vakit kaybından başka bir şeye sebep olmuyordu. Türk tarafı bu değişikliği, fırsata çevirmek adına çalışmalarını sürdürüyor ve yeni önerilerle Rum tarafına gitmeyi planlıyordu.

Denктаş'ın müzakere sürecinde her zaman yanında olan anayasa danışmanı Mümtaz Soysal, 13 Nisan 1978 günü, BM Genel Sekreteri Waldheim'a birtakım öneriler sunmuştur. Bunlar, federal anayasa, federal kesimlerin toprak sorunu ve ortak su projesi, ayrıca Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynayan Maraş'ın statüsüdür.¹⁴⁸ Waldheim, önerileri dikkate almış ve Rum tarafını görüşme için ikna yoluna gitmiştir. Önerileri değerlendiren Kipriyanu ve ekibi, 19 Nisan 1978 tarihinde bu önerileri "*bütünüyle kabul edilemez*"¹⁴⁹ bulup reddetmiştir. Bu gayretleri 19 Mayıs 1979 yılında sonuç vermiş ve Denктаş ile Kipriyanu taraf liderleri olarak görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede, 1977 yılında imzalanan dört ilke anlaşmasını, Türk askerlerinin adadan çekilmesi kararına göre uygulanmaya başlanmasını istemiştir.¹⁵⁰ Müzakerelerin 15 Haziran'da başlaması kararının yanı sıra yine Kıbrıs sorunu tarihinde önemli bir yere sahip olan on maddelik ikinci Doruk Anlaşması imzalanmıştır.¹⁵¹ Bu anlaşmanın maddeleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Toplumlararası görüşmeler, 15 Haziran 1979'da tekrar başlayacaktır.

¹⁴⁷ **Milliyet Gazetesi**, "Makarios Öldü", 4 Ağustos 1977, Y:28,S:10688, s.3.

¹⁴⁸ Erol, **a.g.m.**, s.737.

¹⁴⁹ Tamçelik, **a.g.m.**, s.742.

¹⁵⁰ **Milliyet Gazetesi**, "Denктаş ve Kipriyanu, Waldheim'in Başkanlığında Bir Araya Geldiler", Y:30, S:11333, s.14.

¹⁵¹ **Milliyet Gazetesi**, "10 Maddelik Belge", Y:30,S:11334, s.1.

- Görüşmelerin zeminini 12 Şubat 1977’de varılan Denктаş-Makarios anlaşması(Dört İlke) ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.
- Cumhuriyetin tüm vatandaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilecektir.
- Görüşmeler tüm toprak ve anayasa problemlerini kapsayacaktır.
- Görüşmecilerin toprak ve anayasa sorunlarını çözümleyebilmek maksadıyla başlattıkları görüşmelerde, Maraş’ın BM gözetiminde tekrar yerleşime açılması konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs sorununun diğer yönleri ile ilgili görüşmelerin sonucu beklenmeden, bu anlaşma uygulanacak.
- Görüşmelerin sonucunu olumsuz şekilde etkileyecek eylemlerden kaçınılacak ve iyi niyet, karşılıklı güven ve normalleşme şartlarına dönüşü kolaylaştırabilecek pratik önlemler alınacaktır.
- Kıbrıs Cumhuriyeti’nin askerden arındırılması ve bununla ilgili mevzular görüşülecektir.
- Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen veya bütün olarak birleşmesi veya taksimi ve de ayrılmanın her şekline karşı olunacağı hususunda gerekli garantiler konusunda anlaşılmıştır.
- Görüşmeler, gecikmelerden kaçınılarak devamlı ve temelli bir biçimde sürdürülecektir.
- Görüşmeler Lefkoşa’da yapılacaktır.¹⁵²

Bu anlaşma diğer Doruk Anlaşması’ndan (Dört İlke) ziyade, biraz daha Rumlara göre tasarlanmış görünmektedir.1974’te kapatılan ve günümüzde dahi “hayalet şehir” olarak anılan Maraş’ın statüsü, Kıbrıs’ın toprak sorunundan daha çok tartışılır hale gelmiştir. Maraş’ın neden bu denli önemli olduğuna bu noktada değinmekte fayda olduğunu düşünüyorum.

Kuzey Kıbrıs’ta bir kent olan Gazimağusa’ya bağlı Maraş, Gazimağusa’nın bir liman şehri olması münasebetiyle oldukça turist çeken, gözde bir yerleşimdi. İş ve eğlence merkezleri, tiyatro, sinema binaları, müzeler, spor salonları ve daha birçok modern kültüre uygun yapıların bulunduğu Maraş, Cenevre Görüşmeleri sonrası Rum

¹⁵² Oktay Öksüzöğlü, **Kıbrıs Üzerine Oynanan Oyunlar ve Kıbrıs Türkleri**, Desen Ofset, Ankara 2009, s.183.

tarafının çözüme yanaşmaması neticesinde, Türk Silahlı kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Türk askerlerinin geleceğinin haberini alan Rum aileler, tekrar döneceklerini düşünerek bölgeden ayrılmıştır. O tarihten itibaren de şehirde hiçbir yaşam belirtisi bulunmamaktadır.¹⁵³ Şehrin turizm ve finans anlamında adaya büyük gelirlerinin olması münasebetiyle, taraflar arasında oldukça kıymetlidir. Bütün bu sebeplerden dolayı Maraş, statü olarak büyük bir önem arz etmektedir.

Doruk Anlaşması'na baktığımızda karşılıklı güven ve iyi niyet olgularına önem verildiğini görmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı üzere soruna akılcı ve objektif bakabilmek için, tarafların birbirlerine karşı hoşgörü ve uyum içinde olmaları gerekmektedir. Kipriyanu öncülüğündeki Rum tarafı, böyle bir tutum içine hiçbir zaman girmemiş, her zaman daha fazla toprak, daha fazla hak ve siyasi üstünlük emeliyle hareket etmişlerdir. Bunun sonucunda da maalesef hiçbir olumlu ilerleme kaydedilememiştir.

2.2.1980 – 1983 Dönemi Görüşmeler :K.K.T.C. İlanı

BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, 9 Ağustos 1980 tarihinde Türk ve Rum taraflarını tekrar bir araya getirerek müzakere sürecini yeniden başlattığını ilan etmiştir.¹⁵⁴ Yapılan bu görüşmede çok önemli noktalar mevcuttur. Denктаş, 1977'deki Dört İlke anlaşması ile sonuçlanan görüşmesinde Makarios'un iki toplumu kabul ettiği gibi iki kesimi de kabul ettiği fakat görüşmeden sonra sanki bu konu hiç konuşulmamış gibi davrandığını dile getirmişti.¹⁵⁵ Bu konunun ardından üç yıl geçmiş ve bir BM Genel Sekreteri, Kıbrıs sorunu ile ilgili ilk defa "iki kesimlilik" ifadesini, 9 Ağustos 1980'deki görüşmede kullanmıştır.¹⁵⁶ Türk tarafı için mutluluk verici bir gelişme olan bu öneriyi Denктаş'ın kabul edip, Kipriyanu'nun reddetmesi, yine görüşmenin hüsrarla sonuçlanmasına neden olmuştur.

1980'li yıllardaki müzakerelerden bahsederken, 1981 yılındaki Yunanistan seçimlerini atlamamalıyız. Çünkü 1981 yılının Ekim ayında, PASOK(Panhelenik

¹⁵³ Richard Hooper, Vibeke Venema, "Maraş: Akdeniz'in Unutulmuş Plajı"(çevrimiçi) , BBC, 16 Ocak 2014, Erişim Tarihi: 29.05.2019.

¹⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Kıbrıs Görüşmeleri Bugün Başlıyor", Y:31, S:11775, s.7.

¹⁵⁵ Tamçelik, **a.g.m.**, s.741.

¹⁵⁶ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları/Annan Planı ve Referandum Süreci**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s.168.

Sosyalist Hareket) denilen siyasi oluşum, oyların %48'ini alarak, Yunanistan siyasi tarihinde, iktidara gelen ilk sosyalist çizgideki hareket olmuştur.¹⁵⁷ PASOK'un lideri Andreas Papandreu'nun Kıbrıs konusuyla ilgili nasıl bir yol izleyeceği merak konusuyken, zaferi elde eder etmez bu konuya ilişkin "*Kıbrıs sorunu yeni bir aşamaya girecek.*" demiştir.¹⁵⁸ Papandreu'nun zaferini değerlendiren Denктаş ise, bu zafere sevinen kesimlerin, adada herhangi bir eyleme veya farklı bir şiddete başvurmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹⁵⁹ Denктаş'ın düşündüğü gibi olmamışsa da Papandreu, Kipriyanu'yu sorunu uluslararası platformlara taşıyarak sorunu kendi lehlerine çevirme konusunda ikna etmiştir.¹⁶⁰ Bu nedenle Kipriyanu, üç sene boyunca hiçbir öneriye sıcak bakmamış, sürekli olarak olumsuz yanıt vermiştir. Haliyle müzakereler yine tıkanmış ve kopuk bir şekilde ilerleme kaydedilmiştir. Kipriyanu'nun bu sert tavrına rağmen devam eden görüşmeler, 14 Nisan 1983'e kadar sürmüştür.¹⁶¹

Sorunun temelini oluşturan, iki kesimlilik durumu, federal devlet olursa yönetimin nasıl paylaşılacağı, bunun yanında beşeri ve sosyal konularda hiçbir şekilde uzlaşa sağlanamıyordu. Kipriyanu, Rum basınına Denктаş'ın çözüm odaklı önerilerde bulunmadığını, bu nedenle zaman harcadığını söylemesi, aslında basit bir suçluluk psikolojisinden ve vicdanı rahatlatma durumundan başka şey olarak kabul edilemez. Çünkü bahsettiğimiz görüşmeler, toplamda 251 toplantı ediyordu.¹⁶² 251 toplantıda konuşulan bütün konularda, Denктаş olumlu yanıt verirken, yine ve yeniden "iki kesimlilik" tabiri nedeniyle Kipriyanu ret kararı almıştır.

Çabaları sonuçsuz kalan Waldeihm'in yerine BM'nin eski Kıbrıs Özel Temsilcisi Perez de Cuellar gelmiştir. Göreve başlar başlamaz hem Denктаş hem de Kipriyanu ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiş ve sonucunda Kipriyanu'nun isteğinin adadaki Türk askerinin çekilmesi olduğu anlaşmıştır. Denктаş ise 1977 ve 1979 yıllarında Rum tarafı ile zaten belli anlaşmalar imzalandığını, bir sonraki

¹⁵⁷ **Milliyet Gazetesi**, "Papandreu İktidarda", Y:32, S:12199, s.1.

¹⁵⁸ **Milliyet Gazetesi**, a.g.h., s.1.

¹⁵⁹ **Milliyet Gazetesi**, "Yunanistan'ı Güç Günler Bekliyor", Y:32, S:12200, s.s.1.

¹⁶⁰ Erol, **a.g.m.**, s.742.

¹⁶¹ Erol, **a.g.m.**, s.741.

¹⁶² Aydoğdu, **a.g.e.**, s.169.

görüşmelerin bu çerçevede ilerlemesi gerektiğini savunuyordu. ¹⁶³ De Cuellar, görüşmeleri içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak niyetiyle taraflara tarihe “de cuellar planı” olarak geçecek iki sayfalık metni sunmuştur.¹⁶⁴ Cuellar’ın planı matematiksel bir temele dayanıyordu. Şöyle ki, taraflar arasındaki en önemli iki sorun, anayasa ve toprak sorunudur. Öyleyse, her iki taraf da esnekleştirilmiş veya genişletilmiş toprak ve anayasa değişikliğine bir noktada razı olacak ve anlaşma sağlanacaktı. ¹⁶⁵ Türk tarafının ılımlı yanıtına karşılık, Rumların kesin reddi sebebiyle de Cuellar planı da rafa kaldırılmıştır.

Kipriyanu’nun 1983 başında Rum kesimindeki seçimleri kazanarak tekrar başa gelmesi, kendisine bir cesaret vermiş olacak ki, bundan sonra Papandreu ile birlikte hareket edeceğini söylemiştir. Yani onunla hareket edip sorunu uluslararasılaştıracak, böylece Kıbrıs Türkleri’ni isyankar, Türkiye’yi işgalci, lider Rauf Denktaş’ı da uzlaşmaz ilan edeceklerdi. Bu tutum, Denktaş’ın da Kıbrıs Türkleri’nin de yabancı olduğu bir tutum değildi.

Papandreu, bundan önce zaten 27 Şubat 1982’de gerçekleştirdiği Kıbrıs ziyaretinde, niyetini açıkça belli etmiş, Kıbrıs’ta Rum lehi adına bir sonuç alamazlarsa, tüm Rum-Yunan halkının ayaklanacağını, aynı zamanda devam eden görüşmelerin kendileri için bir anlam ifade etmediğini söyleyerek, sorunun görüşülerek sonuçlanacağına inancının olmadığını dile getirmiştir.¹⁶⁶

Rum – Yunan işbirliği, Sovyet ve Bağlantısızlar hareketinin desteğini de arkalarına alarak, BM’ye 13 Mayıs 1983’te çok önemli bir karar aldırılmıştır. Bu karar, adadaki tüm askeri güçlerin terhis edilmesi ve mültecilerin kendi yerleşim yerlerine geri dönmesi yönünde alınmıştı. ¹⁶⁷ Denktaş, Kipriyanu’ya Türk tarafının her zaman iki kesimli ve iki bölgeci federasyona onay verdiklerini, fakat kendilerinin bir uzlaşma yolu bulmaktan ziyade, sorunu daha da karmaşıktırmak adına uluslararası platforma

¹⁶³Erol, a.g.m., s.743.

¹⁶⁴Tercüman Gazetesi, 5 Temmuz 1983, s.4.

¹⁶⁵Milliyet Gazetesi, “Şimdi de parametre!”, 13 Ağustos 1983, s.7.

¹⁶⁶Milliyet Gazetesi, “Papandreu: Kıbrıs Sorunu Toplumlararası Görüşmelerle Halledilemez.” Y:32, S:12331, s.9.

¹⁶⁷Ayşe Mine Olcay, **Kıbrıs’ta Çözüm Arayışları: Tarafların Hukuksal Tezlerine Genel Bakış(1964’ten 2014’e Kadar)**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2014, s.33.

taşıdığı mesajını iletip, kurulan finansal ambargoların da kaldırılmasını teklif etti.¹⁶⁸ Fakat Kipriyanu, her zamanki gibi bu teklifi de reddetmiştir.

Toplumlararası görüşmeler, bu kararlar adeta ters yüz olmuş ve Türk tarafı çaresizliğe itilmiştir. Hem Denктаş'ın hem de Türkiye'nin eli ayağı bağlanmıştır. Çareyi bağımsızlık ilanında gören Denктаş, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.¹⁶⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin idari görev dağılımında resmi yetkileri olan, fakat iş, fiiliyata gelince önüne taş koyulan Kıbrıs Türkleri, 15 Kasım 1983'te, bir milletin kendi kendini yönetebileceğine olan inancıyla, lider Rauf Denктаş önderliğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni(KKTC) ilan etmişlerdir.

KKTC'nin kuruluşunu halkına bildiren Denктаş, şu konuşmayı yapmıştır: *“Kıbrıs Türk halkının, meşru ve önüne geçilmesi imkânsız istek ve iradesine tercüman olarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak kurulduğunu dünya ve tarih önünde ilan ediyoruz.”*¹⁷⁰ Sorunun ilerleyişi ve verilen bağımsızlık mücadelesine şahit olan, ailelerini, dostlarını bu uğurda şehit vermiş birçok insan, bu konuşmayı yıllarca beklemiş ve nihayetinde canlı canlı dinleme fırsatı bulmuşlardır.

¹⁶⁸Erol, **a.g.m.**, s.743.

¹⁶⁹Denктаş, **a.g.e.**, s.65.

¹⁷⁰ **TRT Arşiv**, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu”, 14 Kasım 2018, Erişim Tarihi: 15.06.2019.

2.3.Değerlendirme

Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs müzakereleri tarihinde, 1983 yılı birçok anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Kıbrıs davasının lideri Rauf Denktaş, anavatan Türkiye’yi de arkasına almış, tüm dünyaya meydan okurcasına Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni 15 Kasım 1983’te ilan etmiştir.

Bu ilanın gerçekleşmesine vesile olan sebepler hiç şüphesiz, tarihsel dayanakları olan bir sürecin getirdikleridir. Fakat en etkili sebep, 13 Mayıs 1983 tarihinde BM’nin aldığı asker terhisi kararıdır. Eğer Türk askeri adadan çekilseydi, Rumlar kısa sürede adanın tamamını ele geçirip, enosisi gerçekleştirebilirlerdi. Öte yandan Rauf Denktaş’ın bağımsızlık ilanı yolunda izlediği basamaklar basında da geniş yankı bulmuştur. Mehmet Barlas; “Kıbrıs Çözümü” adlı köşe yazısında; Kıbrıs Rum kesiminin toplumlararası karşılıklı konuşma yönteminden çekindiğini, BM Genel Sekreterinin ise yaptırım gücü olmadığı için Rum tarafına toplumlararası görüşmeler için ısrar edemediğini nihayetinde de Türk toplumunun devamlı ertelenen bu durumdan dolayı sabırsızlığa ve bir ölçüde ümitsizliğe düştüğünü, uluslararası platformlarda, diplomatik çevrelerde ve dünya politikasında sanki Kıbrıs’ta bir Türk toplumu var olmamış gibi hareket edildiğini söylemiş ve Türkiye’nin gayesinin bağımsızlığı güvence altına alınmış, Türkler ve Rumların eşit haklara sahip olduğu bir Kıbrıs Federatif Devleti’nin kurulması olduğunu söyleyerek, sorunu sürekli çözüm dışı seçeneklere yönlendiren Kıbrıs Rumlarının istenmeyen bir sonucu durdurmak için, ikili görüşmelerde bütün hakimiyeti sağlamaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁷¹ Destekleyici mesajlar olduğu kadar, olumsuz düşünenler ve bu ilanın zamansız olduğunu ifade edenler de olmuştur.

Açıkça ifade edecek olursak, özünde Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık ilânı, büyük ölçüde Papandreu’nun sert siyasetine ve Avrupa’nın Türkiye’deki askeri iktidara yönelik eleştirel ve dışarda bırakan tutumuna bir cevap özelliği taşımaktadır.

¹⁷¹Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs Çözümü”, 17.10.1983, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN,
DENKTAŞ'IN CUMHURBAŞKANLIĞI GÖREVİNDEN AYRILDIĞI
DÖNEME KADAR KIBRIS GÖRÜŞMELERİ VE DENKTAŞ
3.1.1984- 1986 Görüşmeleri:

Denktaş'ın tüm dünyayı karşısına alarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmesi elbette ki, müzakereleri bir noktada etkilemiştir. Yunanistan ve Rum tarafının, cumhuriyetin ilanından önce de yaptığı algı operasyonlarının seviyesi daha da şiddetlenmiş, artık tüm dünya Türklerin cumhuriyet ilanına karşı çıkar hale gelmişti. Fakat Denktaş, kararlı tutumundan taviz vermemiş, bu şekilde müzakerelere devam etmek istediğini sürekli olarak Rum tarafına bildirmiştir. Fakat Rum tarafı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımadığı için, görüşmelerde uzak durmayı tercih etmiştir.

Tarih 4 Ocak 1984'ü gösterdiğinde, Rauf Denktaş, yine şansını deneyerek, BM'ye "barış ve dostluk eli"ni uzatıp, bir öneri paketi sunmuş ve Kipriyanu tarafından bir kez daha reddedilmiştir.¹⁷² Buna karşılık olarak kendisi de bir öneri paketi hazırlayan Kipriyanu, adadaki Türk askeri varlığının derhal sonlandırılmasını, Kıbrıslı tüm vatandaşların, seyahat, ikamet ve mülk satın alma özgürlüklerinin güvencesini aynı zamanda, 1960 yasasındaki eski görev dağılımına dönülmesini talep ediyordu. Bu da Denktaş tarafından reddedilmişti. Çünkü bu öneriler, hem adadaki Türk devletini dışarıda bırakıyor, hem de idari dağılımda Türk varlığını hiçe sayıyordu.

Öte yandan Rum tarafı, BM'ye KKTC'nin ilanının geçersiz sayılması ile ilgili karar çıkarılması yönünde sürekli olarak çağrıda bulunmaktaydı. Bu çağrılar maalesef o dönem netice vermiş ve BM, Türklerin aleyhine bir karar çıkartmıştır. 11 Mayıs 1984 tarihinde çıkartılan bu kararda, KKTC'nin ilanı, Türkiye'nin KKTC'nin varlığını kabul etmesi ve karşılıklı olarak büyükelçi tayin edilmesi, kınanmış ve ülke bütünlüğünü tehdit eden eylemler olarak nitelendirilmiştir.¹⁷³ Bu karar, tarihi olduğu kadar bir o kadar da üzücüdür. Güvenlik Konseyi'nin kararı kabulünden sonra söz alan Rauf Denktaş, karardaki söylemleri kesinlikle kabul etmediğini ve bu kararı

¹⁷² Erol, **a.g.m.**, s.745.

¹⁷³ Hasgüler, **a.g.e.**, s.400.

onaylayarak Kıbrıs Türk milletini tüm dünyadan soyutlamaya çalışıldığını ifade etmiştir.¹⁷⁴

Gerçekten de, Türk tarafı ve adadaki Türk Cumhuriyeti, görmezden gelinerek, insani ve sosyal sorumluluklarından kaçan devletler ve BM tarafından dışlanmıştır. Denктаş, halkını bu duruma sokan devletler ve yapıya karşı yine de uzak durmayarak, BM'nin, Viyana'da ayrı ayrı gerçekleştireceği görüşmelere katılma davetini onaylamıştır.

1984 yılının Eylül ayından, 1985 yılının ilk günlerine kadar daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir uzlaşma ve sükûnet içinde geçen görüşmelerde tam çözüme ulaşıldı derken, ayrıca yıllardan beri "uzlaşmaz" olarak nitelendirilen Denктаş, tüm tavizleri vererek, Türkiye garantörlüğünün yerine uluslararası garantörlüğü kabul etmiş, bununla birlikte, Türklere %30'un altında toprak verilmesini de öngören anlaşmayı New York'ta imzalamayı kabul etmiştir. Tüm bu özverilere rağmen, Kipriyanu son anda yine bir karar değişikliği ile bu çözüm tasarısını imzalamayı reddetmiştir.¹⁷⁵ Bazı kaynaklarda bunun nedeninin, adadaki Türk askeri varlığının devam etmesi olduğu söylenmektedir.

Hâl böyleyken kendi içinde devlet yapısını güçlendirip, tam bağımsız bir ülke olma yolunda ilerleyen KKTC'ye, de Cuellar Rumların reddettiği metinde ufak oynamalar yaparak tekrar taraflara sunmuştur ama bu sefer de Türk tarafı, kendisi ile adeta oyuncak gibi oynayan Rum tarafının, her canı sıkıldığında veyahut kendi çıkarları öncelik olduğunda kendilerine, görüşmeden yazılıp çizilmeden anlaşma dayatmalarına karşı çıkarak, bu tasarımı reddetmiştir.

De Cuellar'ın hazırladığı üçüncü metne göre;

- Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin (KFC) uluslararası bir kimliği vardır. Cumhuriyete bağlı federe devletler, kendilerine ait anayasanın kurallarına uygun olarak hareket edeceklerdir
- 12 başlık altında (dışişleri, federal malî işler, para ve bankacılık işleri, federal finansal işler, posta ve ulaştırma, uluslararası nakliyat, doğal kaynaklar, federal sağlık ve veteriner işleri, standart ölçü, ayar ve markalar, federal kaza, federal yetkililerin

¹⁷⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Güvenlik Konseyi, KKTC Aleyhindeki Tasarımı Kabul Etti", 13 Mayıs 1984, s.5.

¹⁷⁵ Erol, **a.g.m.**, s.747.

atanması, savunma ve güvenlik) sayılan yetki ve görevler, Federal Hükümet'e ait olup, geri kalanlar eyaletlere veya federe devletlere bırakılmışlardır.

- Bunun dışında iki tarafın onayı ile Federal Hükümet'e ek yetki ve görevler de verilebilecektir. Yasama gücü, iki meclisten oluşacaktır.
- Alt Meclis %70 Kıbrıslı Rum, %30 Kıbrıslı Türk, Üst Meclis ise %50/50 esasına göre şekillenecektir. Önemli problemlerde her iki mecliste de ayrı çoğunluk sağlanması gerekecektir. Kilitlenmeyi önleyen önlemler ise anayasada öngörülebilecektir.
- Federal Cumhuriyet'te, başkanlık sistemi uygulanacaktır. Başkan ve başkan yardımcısı, ülkenin birliğinin ve iki toplumun eşit siyasî statüye sahip olduğunun işareti sayılacaktır.
- Başkan Kıbrıslı Rum, başkan yardımcısı ise Kıbrıslı Türk olup, her ikisinin de ayrı ayrı veya birlikte veto hakkı olacaktır. Bakanlar Kurulu, 7/3 esası üzerinden Kıbrıslı Rum ve Türk Bakanlardan oluşacaktır.
- Bununla ilgili olarak belli bir çalışma grubu oluşturulacak ve üç özgürlüklerin kullanışı hakkında 1977 Zirve Anlaşması'nın 3. maddesi göz önünde bulundurularak müzakere edecektir.
- 5 Ağustos 1981 tarihli Türk tekliflerinde yer alanlar dışında yapılacak toprak dağılımları üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Bu dağılımlar, Kıbrıs Türk eyaletinin veya federe devletinin ülke toprağının %29 (+) içerecek şekilde yapılacaktır.
- Kıbrıslı olmayan askerî kuvvetlerin federal cumhuriyet topraklarından çekilmesine ilişkin takvim ve bu husustaki uygun garantiler üzerinde geçici federal hükümetin kuruluşundan önce anlaşma sağlanacaktır.
- İki eyalet veya federe devlet arasında ekonomik eşitliği sağlamak amacıyla Kıbrıs Türk eyaletinde ya da federe devletinde bir Kalkınma Fonu tesis edilecektir.
- Maraş ve 5 Ağustos 1981 tarihli haritada kayıtlı 6 ek bölge, belirlenen tarihe kadar BM'nin geçici nezareti altına geçecektir.
- Lefkoşa uluslararası hava alanı BM'nin geçici nezareti altında trafiğe açılacaktır. ¹⁷⁶

¹⁷⁶ **Question of Cyprus, A Documented Story of 28 Years (1960-1988) – Greek and Greek Cypriots Statement.** Report of UN Secretaries General, Reports of The International Press, Agreements, Decisions, Memoirs, Nicosia 1988, s.52-55.

Hazırlanan bu metni bazı tereddütleri olmasına rağmen çözüm için imzalayabileceğini söyleyen Denктаş'a karşılık Rum tarafı, bu metni de maalesef beğenmemiş ve imzalamamış böylece 1986 yılı da çözüm adına hiçbir adım atılmadan sona ermiştir.

3.2.1988 – 1992 Dönemi:

1988 yılı hem Kuzey kesim hem de Güney kesim için önemli bir sene olmuştur. Bunun nedeni ise öncelikle iki farklı kesimde yapılan seçimlerdir. 24 Mayıs 1988'de Güney Kıbrıs'ta, 28 Haziran 1988'de ise Kuzey Kıbrıs'ta seçim yapılmıştır. Bu seçimlerin galibi Kuzey'de Rauf Denктаş, Güney'de ise Yorgo Vasiliu olmuştur. Yorgo Vasiliu, daha önceden birleşik sol cephesinin lideriydi. Kipriyanu'nun isteksiz ve uzlaşmaz tavrı, Vasiliu da yoktu. Aksine bir an önce Kıbrıs sorununu çözüme ulaştırmak adına bütün adımları atacağını her fırsatta dile getiriyordu. Gerçekten öyle de oldu. BM'nin de önyak olması ile iki taraf arasında görüşmeler 24 Ağustos 1988 tarihinde yeniden başladı.¹⁷⁷

Cenevre'de yapılan görüşmede, büyük bir umut ve heyecan hâkimdi. Genel Sekreter, de Cuellar, görüşmeyi bir öğle yemeğinde yapmayı tercih etmişti. Yemeğin sonunda Denктаş ve Vasiliu da yanındayken, basın mensuplarına açıklama yapan de Cuellar, bir sonraki toplantının Lefkoşa'daki Ledra Palas'ta 15 Eylül tarihinde yapılacağı bilgisini verirken, oldukça sevecen ve güler yüzlü tavırları da gazetecilerin gözünden kaçmamıştır. Bu da aslında yemekte konuşulanların sıcak bir havada geçtiğinin sinyalini veriyordu. Bununla birlikte Cuellar, açıklamanın bir kısmında da bu görüşmelerin 1 Haziran 1989'a kadar süreceğini ve o günde tamamlanacağı bilgisini vermiştir.¹⁷⁸

Bu görüşmeleri şu şekilde yorumlamak mümkündür; 1968 yılından, o tarihe kadar kesik veya sürekli olarak devam eden görüşmeler ilk defa bir programa ve sonuç tarihine bağlandı. Bu durum tabii ki çözüm açısından değerlendirildiğinde iyi bir gelişmedir.

¹⁷⁷ Kızılyürek, a.g.e., s.77.

¹⁷⁸ **Milliyet Gazetesi**, "Kıbrıs İçin Diyalog Yolu Açıldı", 25.08.1988, s.13.

Görüşmenin birçok önemli noktası olmakla birlikte, detayları da vardır. Basına verildiği kadarıyla, Denктаş ve Vasiliu arasında oldukça sıcak bir bağ oluşmuş bunun da müzakerelerde iyi niyeti belirleyici unsur olduğu söylenmekteydi. Aynı yıl Eylül ayında Lefkoşa’da yapılacak olan Bağlantısızlar Konferansı ile ilgili olarak çekincelerini Vasiliu’ya ileten Denктаş, yemekteki iyi niyetini o konferansta da göstermesini rica etmiştir.¹⁷⁹

Denктаş, Cenevre’deki görüşmenin çıkışında basına şu demeci vermiştir:

“Bu ilk temasta aradığımızı bulduk. Bizim aradığımız konuşan, konuştuğunu anlayan ve bizi dinlemeye hazır birini bulmaktı. Kıbrıs Sorunu diyalogsuz halledilemez. İlk temas çok önemlidir. Vasiliu, iyi bir iş adamı ve düşüncelerini iyi ifade eden bir kimse olarak görünüyor. Meseleye bakış açısını zamanla göreceğiz. Felsefesi 25 yıllık bir kavgayı sonlandırmak ve Kıbrıs’ı federal bir şemsiye altında birleştirmektir. Bu toplantının sonucu görüşmelerin başlamasıdır. Bir zamanlama var. Belirli bir takvime göre görüşmelerin yapılması söz konusudur. Ama biz bu zaman içinde çözümün mümkün olmaması halinde de görüşmelere devam edebileceğimizi söyledik. Bu konuda acele etmemeli temkinli ve soğukkanlı olmalıyız.”¹⁸⁰

Denктаş’ın da ifade ettiği gibi bu toplantının en önemli sonucu, görüşmelerin başlaması olmuştur. Vasiliu ve onu destekleyenler, kararlı ve sıcak tutumlarını bir müzakere tekniği olarak kullanabilirler. Yani, geleceğe umutla bakmak veya geçmişini unutmak müzakerelerde çok da gündeme gelecek söylemler olmamalıdır. Çünkü Kıbrıs Türkleri, Türkiye garantörlüğünden ve 1960 anayasasının kendilerine verdiği haklardan, 1979 Doruk Anlaşması’ndaki tavizlerinden vazgeçmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. Denктаş ve Kıbrıs Türkleri, kendilerini azınlık durumuna düşürecek ve kurdukları cumhuriyeti tanımayacak devletler topluluğuna geçmişte boyun eğmemiştir. Geleceğe yönelik faaliyetler elbette konuşulmalı ve müzakere edilmeli fakat bunu yaparken geçmişte yaşananları ve konuşulanları unutmak pek de mümkün görünmemektedir.

¹⁷⁹ Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs İçin Diyalog Yolu Açıldı”, 25.08.1988, s.13.

¹⁸⁰ Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs İçin Diyalog Yolu Açıldı”, 25.08.1988, s.13.

Yorgo Vasiliu ve Rauf Denктаş, konuşulduğu gibi, dönemin Kıbrıs Özel Temsilcisi Oscar Camillion'un gözetiminde 15 Eylül 1988'de Ledra Palas'ta bir araya gelmiştir. Vasiliu, bu görüşmenin ardından Kıbrıs'ın kötü şansının kırıldığını ve adada yeni bir sayfa açıldığını belirtmiş, Denктаş ise barışsız ve başarısız bir 25 yılın ardından Kıbrıs'ı güzel günlerin beklediğinin altını çizmiştir.¹⁸¹ Bir sonraki gün devam eden görüşmede de karşılıklı çekincelerin dile getirilmiş ve bunların çözülmesi için bazı sorunların tartışılmıştır.

Bu denli büyük umutlarla başlayan toplumlararası görüşmeler, vaat edilen süre dolana kadar giderek seyrekleşmiş ve herhangi bir sonuç alınmadan tekrar sona ermiştir.

Bunun nedenini ise şöyle açıklayabiliriz; Vasiliu, ılımlı tavrından vazgeçmedi fakat Türklere de istediklerini veremezdi. Bu hem Yunanistan ile arasını bozar hem de desteğini aldığı Kıbrıs Rum halkını artık arkasında bulamayabilirdi. Denктаş, dün de bugün de aynı şeyleri söylüyor ve her türlü görüşmeye hangi liderle olursa olsun devam etmek istediğini söylüyordu. Öyle ki o dönem garantör devletlerin temsilcileri ile dördü bir görüşme önerisinde bulunmuş fakat Yunanistan devlet başkanı Papandreu, bu görüşmeyi reddetmiştir. Denктаş'ın sorunu çözmede ve halkını refaha kavuşturma yönündeki heyecan ve isteği, müzakere masasının diğer ucunda mevcut olmadığından böylesine kopukluk yaşanmaktadır. İki kesimlilik vurgusunu yaparken Denктаş'ın kastettikleri her zaman aynıdır. Kendisinin arkasında zaman zaman duran bir BM olsa da, bu durum süreklilik arz etmedikçe, Rum tarafı bu sorunu ciddiye almayacak dolayısıyla sorun da çözülemeyecekti.

25 Temmuz 1989'da Perez de Cuellar, yeni bir planla tarafların karşısına gelmişti. Bu planda, iki kesimli ve iki toplumlu bir Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nden söz edilirken, adadaki askeri birliklerin sayısında da bir eşitliğe gidilmesi ibaresi bulunmaktaydı. De Cuellar, bu metni hazırlarken ne niyetle hazırladığı tartışılır fakat hazırlık aşaması ve sonrasında, Türk tarafının lideri Denктаş'a hiçbir şekilde fikri sorulmadığı için Denктаş bu öneriyi reddetmiştir.¹⁸²

¹⁸¹ *Milliyet Gazetesi*, "Kıbrıs'ta İyi Günlere Doğru", 16.09.1988, s.4.

¹⁸² Erol, a.g.m., s.748.

Görüşmeler bu ret ile tekrar kesilmiş, Denктаş da 11 Ekim 1989 tarihinde, de Cuellar'ın karşısına başka bir öneri ile çıkmıştır. Denктаş bu önerisinde diyor ki, eğer gerçekten sorunun çözümüne dair bir temel oluşturulacak ve bu yönde görüşmeler yapılacaksa, Kıbrıs'taki iki halkın da self-determinasyon hakkını kabul etmeniz gerekmektedir. Vasiliu, Kıbrıslı Türkler'e bu hakkın verilmesinin söz konusu olamayacağını söyleyerek bu öneriyi reddetmiştir.¹⁸³

Denктаş bir zaman sonra Vasiliu'nun müzakerelerdeki genel davranışlarını anlatırken, Vasiliu'nun Denктаş'a karşı daima "yerinizi ve haddinizi bilin" havasında konuştuğunu ifade ediyor, buna karşılık kendi haklarından vazgeçmeyeceği için bu muameleye boyun eğmeyen Denктаş'ı da "görüşmek istemeyen, anlaşılamayan adam" ilan etmeye çalıştığını söylemektedir.¹⁸⁴

BM Güvenlik Konseyi umutları yitirmeden, 1990 yılı içerisinde toplumlara görüşmeleri tekrar başlatmak için taraflara öneride bulunmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter, tarafları 12 Şubat 1990 tarihinde yaklaşık iki hafta sürecek görüşmeler için New York'a davet etmiştir.¹⁸⁵

Denктаş, yine bir emri vaki ile karşı karşıya olduğunu anlayınca bu davete icabet etmemiştir. Sorunlar çözülmeye çalışırken bir üst kurum buna sadece aracı olmalıdır. Sorunu çözecek olan yalnız ve yalnız bu sorunun muhataplarıdır. Bu ilkeyi kural edinen Denктаş ve Türk tarafı, kural ile paralel bir öneri metni hazırlamış ve bu metinde, iki toplumlu yapıdan, toplumların siyasi anlamdaki eşitliğinden ve yine bu toplumların kendi geleceklerini tayin hakkından bahsetmiştir.¹⁸⁶

Denктаş, görüşmelerin devamının New York'ta gerçekleşmesini istemediğini dile getirmiş, ve sadece birkaç günlük görüşme için New York'a gideceğini söylemiştir. Bunun üzerine 26 Şubat 1990 ve 2 Mart 1990 tarihlerinde yapılan görüşmelerde, Vasiliu'nun Türklerin önerdiği metnin hiçbir şekilde uygulanamayacağını belirtmesi üzerine yine bir tıkanma sürecine girilmiştir. Bunu yaparken müzakere prosedürlerini saf dışı bırakan tutumlar nedeniyle bu tıkanma

¹⁸³ Melek Fırat, **Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk(1955-1960)- Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.122.

¹⁸⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Yapay Anlaşmaya Hayır" 25.02.1990, s.14.

¹⁸⁵ Tamçelik, **a.g.m.**, s.754.

¹⁸⁶ Tamçelik, **a.g.m.**, s.754.

yaşanmaktadır. ¹⁸⁷ Buna ek olarak iki tarafın da çözüm konusunda üzerinde durduğu konular, rasyonaliteden öte, kendi çıkarlarıdır. Bu uluslararası ilişkilerin bir gerçeğidir. Fakat, önemli bir sorun üzerine müzakere yapılırken daha akılcı davranmak, her zaman daha çok fayda veren bir sonuç getirecektir.

1992 yılında BM'nin altıncı genel sekreteri olan Butros Gali, çözüm için alternatif fikirleriyle ilgi çeken bir sekreter olmuştur. Kıbrıs'taki tarafların olabildiğince fazla taviz vererek bu sorunun çözüme ulaşacağına inanmaktadır. Bundan yola çıkarak Kıbrıs müzakere tarihinde önemli bir yer kaplayan "Gali Fikirler Dizisi" ni (Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus) ortaya atmıştır.

Gali'nin sekreter olmasından sonra ilk görüşme 18 Haziran 1992'de New York'ta yapılmıştır. ¹⁸⁸ Bu görüşmede Gali, öncelikle taraflara Kıbrıs adası için hazırladığı bir harita sunmuştur. Haritada Türklere verilen toprak yüzdesi % 28.2 olarak belirlenmiş, Maraş ve Güzelyurt dahil olmak üzere toplam 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi ve Karpaz bölgesinde de bir Rum kantonunun oluşturulması öngörülmüyordu. ¹⁸⁹ Bu harita, adadaki Türk varlığını gölgede bırakacak bir harita olarak görüldüğünden Denктаş ve Türk tarafının diğer temsilcileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Gali, her ne kadar yardımcı olmak ve orta yolu bulmak istese de bu açık Türk varlığını tehdit eden bir plandı. Bu nedenle ilk tur görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

İkinci tur görüşmeler ilkinden yirmi yedi gün sonra yani, 15 Temmuz 1992 tarihinde gerçekleşmiştir. Gali bu sefer daha da hazırlıklı olarak görüşmeye katılmıştır. Daha kapsamlı bir çözüm planı ile tarafların karşısına çıkan Gali, yukarıda da bahsettiğimiz "Gali Fikirler Dizisi"ni bu görüşmede açıklamıştır. Bu planın temel noktaları özet olarak şöyle sıralanmaktadır:

Kıbrıs'ta Bütünlüklü Bir Anlaşma Çerçevesine İlişkin Fikirler Demeti:

¹⁸⁷ Süha Bölükbaşı, "Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?", **Middle Eastern Studies**, 1995, s.465.

¹⁸⁸ KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmî Web Sitesi(çevrimiçi), Gali Fikirler Dizisi <https://www.kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

¹⁸⁹ KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmî Web Sitesi(çevrimiçi), Gali Fikirler Dizisi <https://www.kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

- Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumu lideri (iyi niyet misyonu üstlenen) Genel Sekreter'in gözetiminde eşit şartlar altında, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir çözüme kavuşturulması yönünde önemli bir adım oluşturan Kıbrıs'ta Bütünlüklü Çerçeve Antlaşması üzerinde görüşmüşlerdir. Çerçeve Antlaşması, üst düzey bir uluslararası toplantıda, iki lider tarafından tamamlanmasını izleyen 30 gün içerisinde ayrı referandumlarla iki toplumun onayına sunulacaktır.

Bütünlük Hedefleri; Bütünlüklü Çerçeve Antlaşması karışık bir bütün olup, her iki toplum tarafından ayrı oylamalarla onaylanıp Geçici Düzenlemeler adı altında yer alan hükümlerin yerine getirilmesinden sonra, iki toplum münasebetlerine hükmedecek, anayasal anlamda iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli federal bir zemine dayalı yeni bir ortaklık ve yeni bir anayasa ile sonuçlanacaktır. Çerçeve Antlaşması, 1977 ve 1979 üst düzey anlaşmalarına dayalıdır. Bütünlüklü Çerçeve Antlaşması, Kıbrıs'ın Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğunu ve iki toplum arasındaki münasebetlerin azınlık-çoğunluk ilişkileri değil Federal Kıbrıs Hükümeti'nin iki toplum arasındaki ilişkisi olduğunu tebliğ eder. Bütünlüklü Çerçeve Antlaşması, Kıbrıs Antlaşması'nın tek uluslararası kimliğe sahip bağımsızlık ve toprak bütünlüğü güvence altına alınan Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992'deki raporunda tarif edildiği biçimde siyasi eşitliğe sahip iki toplumlu, iki kesimli federasyona dayalı bir Kıbrıs devleti olmasını ve bu devletin bir kısmı veya tamamı bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünmesinin yasaklamasını, temin eder.¹⁹⁰

Gali'nin bu planı, bir önceki haritasına göre oldukça ılımlı ve adadaki Türkleri geri planda bırakmayacak bir plana benzemektedir. Ayrıca belirtildiği üzere, Türklerle geniş anayasal imkânlar sağlarken, kendilerinin toprak tavizi vermelerine dayanıyordu. Siyasi eşitlik vurgusu hemen her maddede belirtilirken, tek erk ve uluslararası camiada adayı temsil edecek tek bir egemen devletin varlığına vurgu yapılmaktadır.

Gali, plan üzerine her iki tarafla da sık sık görüşmeler yapmaktaydı fakat, ABD ve BM için kendi söyleyişleri ile "Mr. No" yani Denктаş'ın bu plana vereceği cevap

¹⁹⁰ KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi(çevrimiçi), Gali Fikirler Dizisi
<https://www.kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

merakla bekleniyordu. ¹⁹¹ Gali Fikirler Dizisi, bütünüyle toplam 100 paragraftan oluşmaktaydı. Üzerinde baskı hisseden Denктаş, buna rağmen bu 100 paragraflık dizinin 91 paragrafına onay vermiştir. Fakat Vasiliu, 100 paragrafın 100'ü için de çekimser davranmıştır. ¹⁹² Durumun böyle olmasına karşın, hala Denктаş'ın anlaşamayan taraf olarak itham edilmesi bir algı operasyonundan başka bir şey olmamıştır. Denктаş, bununla ilgili olarak da, gerçekleri söylemekten kaçınmayan Türk tarafının yaramaz çocuk, gerçekleri görmezden gelen Rum tarafının ise uslu çocuk olarak atfedildiğini ifade etmiştir. ¹⁹³

Dönemin ünlü gazetecilerinden Mehmet Ali Birand'ın, Denктаş'ın bu dönemde izlediği temkinli yolu anlatırken yaptığı açıklama oldukça dikkat çekici bir açıklamadır. Çünkü Denктаş'ın o zaman ne yapmak istediğini daha sade bir dil ile tespit edip anlatmıştır: “Siz bir mal ya da mülk almak istediğiniz vakit ne yaparsınız? Meselenin hemen her yönünü pazarlığa katarsınız. Alacağınız evin bahçesinin büyüklüğünden, parasını ödeme koşullarından en ince detayına kadar müzakere edersiniz. Her adımda vereceğiniz ödün, bir diğerinde elde edeceğiniz ödüne göre hesaplanmaz mı? İşte Denктаş'ın yaptığı aslında tam da bu olmuştur. Denктаş'ın BM Genel Sekreteri'nin kabul ettirmeye çalıştığı müzakere formülü öncelikle ne kadar toprak vereceğini net bir şekilde ifade etmesi, daha doğrusu yüzde 28,2 oranının kabullenmesi, ardından göçmenler konusunda anlaşmaya varması ve en sonunda da anayasa maddelerine geçilmesi idi. İşte çarpıklık bundan kaynaklanmaktadır. Denктаş, elindeki en önemli kozu pazarlığın hemen başında verecek ve ardından topraktan da önemli sayılan anayasa ve göçmenler sorununa geçilecek. Olur mu öyle şey? Rumlar, toprağı aldıktan sonra anayasada hiçbir istediğinizi kabul etmeyiz deseler ne olacaktı? Denктаş verdiği ile kalmayacak mıydı? Denктаş, -pazarlığın tüm unsurlarını görmeden bir şey kabul etmem- demiştir. Haklıdır.” ¹⁹⁴

Burada belirtilen ibareler gerçekten de Denктаş'ın diplomasi alanındaki başarısını gözler önüne sermektedir. Hem ABD, hem BM, hem de BM Güvenlik Konseyi Denктаş'ın üzerinde müthiş bir baskı kurarken, Denктаş bu krizi nasıl yöneteceğini

¹⁹¹ Öymen, **a.g.e.**, s.464.

¹⁹² **Milliyet Gazetesi**, “Denктаş: Ağır Baskı Var”, 19.07.1992, s.13.

¹⁹³ **Milliyet Gazetesi**, “Türk İstekleri Dikkate Alınmadı”, 23.11.1992, s.15.

¹⁹⁴ Erol, **a.g.m.**, s.750.

bilmiş ve ilgiyi, baskıyı kendi üzerinden karşı tarafa çekmeyi başarmıştır. Bu bir diplomasi taktiği ve yeteneğidir. Denктаş'ı basit hamlelerle elde edebileceğini düşünen Rum tarafı ve Batı kamuoyu, onun yıllardır var olan tecrübesini hesaba katmamışlardır.

Fikirler Dizisi her anlamda Kıbrıs müzakereleri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kıbrıs'ta geniş ve kapsamlı bir barışın belki de önemli bir adımı olarak görülse de Türk ve Rum toplumlar arasındaki güven temelli sorunlar aşılmadıkça, sadece kâğıt üzerinde kalacak barışlar yaşanacak ve bu fiiliyata dökülemeyecektir.

3.3.1993 – 1997 Dönemi Görüşmeler: ABD Çözüm Önerileri ve Denктаş

Gali'nin önerisi kısa vadede barış sinyalleri vermiş ve herkesi umutlandırmışsa da, 1993 yılında Güney Kıbrıs ile Avrupa Birliği(AB) arasında tam üyelik için başlayan müzakereler, Kıbrıs müzakerelerinin seyrini çok önemli şekilde değiştirmiştir. AB, kuruluş amacı ve üye alımı konusundaki kriterleri bilinen önemli bir birlik iken, içerisinde bu denli sorunları barındıran ve hali hazırda bir çözüme ulaşmamış, iki farklı yönetimin hakim olduğu bir adada, Kuzeydeki cumhuriyetin varlığını görmezden gelerek, sadece Güney Kıbrıs ile masaya oturması kendi prensipleri ve tarihi açısından önemli bir hatadır.

Bir taraftan bu durum mevcutken, bir taraftan yine BM gözetiminde 1993 yılında bazı güven artırıcı tedbirler ile müzakereler devam etmiştir. Burada daha önce de görüşülen Maraş'ın kullanımı konusu konuşulmuştur.¹⁹⁵ Konuşulan konular aynı olsa da tarafların tutumları değişmiş, iki taraf da farklı taktiklerle yollarına devam etme kararı almıştır. Bunun AB merkezli olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Çünkü Türkiye, sorunun sadece görüşmeler yoluyla çözülmesini öngörüyor, Rumlar ise, sorunu uluslararası bir hale getirerek, görüşmeleri kesmekten yana olduğunu ifade ediyordu.¹⁹⁶

1996 yılına kadar süren görüşmeler tıpkı diğerleri gibi hiçbir sonuç vermemiştir. ABD Başkanı Bill Clinton, sorun ile tekrar yakından ilgilenererek dönemin ünlü ve başarılı diplomatlarından Richard Holbrooke'u Kıbrıs ile özel olarak

¹⁹⁵ Tamçelik, a.g.m., s.756.

¹⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, "Türk-Yunan Barışı İçin Kıbrıs'ta Gerçekçilik", 28.07.1992, No: 85441, s.12.

ilgilenmesi için görevlendirmiştir.¹⁹⁷ Kapsamlı ve detaylı bir düşünceye sahip olan Holbrooke, Kıbrıs'ta çözümün Türkiye'nin Kıbrıs'ın da AB'ye üye olmasından geçeceğini öngörüyordu. Bununla birlikte, temelde yatan Türk – Yunan anlaşmazlığının bu sorunun önemli etkenlerinden olduğunu söylüyor ve “güven” zemininin acilen sağlanması gerektiğini dile getiriyordu.¹⁹⁸ Holbrooke, Kıbrıs ile ilgili “Acknowledgment” adında bir tez önerisi ile tarafların karşısına çıkmıştır.¹⁹⁹ Bu tez, Kıbrıs Türkleri'nin adadaki varlığını fiili anlamda tanımaya işaret ediyordu. Fakat işler umduğu gibi gitmedi, Denктаş bu tezi kabul etmedi. Tekrar okları üzerine çekmek pahasına bu tezi kabul edemem diyen Denктаş'ın elbette istediği yasal tanıma idi. ABD, Türkiye'ye AB yolunda tam üyelik için yardım ederken, Kıbrıs Türkleri'ni sadece var kabul edecek fakat yasal hiçbir hakları olamayacaktı. Bu da Denктаş'ın kabul edebileceği bir durum değildi.²⁰⁰

Klerides, Kipriyanu, Vasiliu ve Papadopoulos. Bu siyasetçilerin yetiştirilme ve bilgi donanımı birbirlerinden farksızdır. Karakteristik yapıları farklılık gösterse de hepsi birer Makairos ekolüdür. Yani, Makarios'un görüşlerini daima akıllarında tutar ve duygusal davranırlar. Görülmektedir ki hepsi Denктаş'a aynı etiketi yapıştırmış ve bu durumu Batı'ya da böyle lanse etmiştir. Çünkü Denктаş'ın hiçbir hakkından vazgeçmemesi Rum temsilcilerin işine gelmemiştir.

Öte yandan 1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi de, görüşmelerin bir sonraki tarihinin belirlenmemesine sebebiyet vermiştir. Denктаş, bu durumu dile getirirken Kıbrıs'ın üyelik sürecinin tamamıyla müzakere sürecini baltalamasından bahsetmiştir. Çünkü zirvede, Türkiye'nin üyeliğinin kelimesinin bile geçmemesi ama Kıbrıs'ın tam üyelik sürecinin başlatılması, Denктаş'ı bu denli konuşmalar yapmaya itmiştir. Kendisi de artık müzakereler KKTC esasında devam edeceğinin bilgisini vermiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ Erol, a.g.m., s.751.

¹⁹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 12.11.1997, s.3.

¹⁹⁹ Erol, a.g.m., s.752.

²⁰⁰ Kızılyürek, a.g.e., s.207-208.

²⁰¹ **Hürriyet Gazetesi**, “Denктаş: Entegrasyon Yok”, 25.12.1997, No: 54261, s.13.

3.4.1999 – 2002 Dönemi Görüşmeler : Kopenhag Zirvesi

Yeni bir yüzyıla giriş yaparken, çağın değişmesi ve küreselleşmenin de etkisiyle toplumlararası görüşmelere artık Türk ve Rum halkı da dâhil olmaya başlamış ve süreci yakından takip etmişlerdir.

2000’li yılların bir diğer önemli unsuru ise, Türkiye’nin dışişleri bakanı İsmail Cem’in uluslararası platformdaki net ve keskin konuşmalarıdır. Kendisi, Kıbrıs sorunundan evvel, AB’ye üyelik sürecinde, AB’ye ilk defa bir Hıristiyan topluluğu olduğu için mi Türkiye’yi dâhil etmediği sorusunu yönelten isim olmuştur. Akabinde Kıbrıs sorununu her defasından önüne bir mazeret olarak sunup, sorunun yaşandığı coğrafyadaki çalkantılı devleti, tam üyelik sürecine dâhil eden AB’ye karşı, Kıbrıs’ta bedel ödemeye hazır olduğunun açıklamasını yapmıştır.²⁰² Bunlar, siyaset gereği yapılmış hamleler olsa da Türkiye, o dönem ekonomik durumu göz önüne alındığında söylediklerini fiiliyata dökecek güce maalesef sahip değildi.

Kıbrıs için o dönem Cenevre’de yapılan görüşmeler, büyük bir gizlilik içinde yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Vasiliu’dan sonra tekrar görüşmelere dönen Klerides, eski dostu Denктаş ile yıllar sonra aynı masada buluşacaktı. BM Genel Sekreter koltuğunda ise, Ganalı diplomat Kofi Annan oturmaktaydı. Genel Sekreter Annan, 1 ve 10 Kasım 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmelerde taraflara 8 Kasım 2000 tarihinde bir metin sunarak, Kıbrıs hakkındaki temel çözüm önerilerini bu metin içinde belirtmiştir.

Metindeki, tek devlet ve tek egemenlik vurgusu Türk tarafının ilgisini çekmiş ve her zaman istediği federal devlet yapısı anlayışına ters düşen hükümleri olumsuz karşılamasına neden olmuştur. Yeni bir ortaklık ve yeni bir çözüm süreci bekleyen Türk tarafı Annan’ın bu metni ile hüsrana uğramıştır. Denктаş, bu gelişmeler üzerine, Rum tarafının ve Rumların, KKTC’nin varlığını kabul etmemesi ve devlet olarak tanımaması halinde görüşmelere devam etmeyeceğini dile getirmiştir.²⁰³

Annan’ın Türk tarafının görüşlerini görüşme süresince dikkate almaması ve sunduğu metinde kullandığı ifadelerin Denктаş’ı rahatsız etmesi üzerine Cenevre

²⁰² Erol, a.g.m., s.752.

²⁰³ Tamçelik, a.g.m., s.758.

görüşmeleri 14 Kasım 2000 tarihinde yine sonuçsuz bir şekilde kesilmiş fakat Denктаş, eşit yasal hakların tekrardan gündeme gelmesi durumunda masaya oturacağını da sinyalin vermiştir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu yoğun ve sıkıntılı dönem, ülkeyi seçimlere götürmüş, 3 Kasım 2002'de yeni kurulmuş olan Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye'de tek başına iktidara gelmiştir. Kıbrıs ve ABD'nin Irak müdahalesi gibi önemli dış politika konularında temkinli davranışlar sergileyen hükümet, zaman sonra durumu Kıbrıs liderlerine bırakmıştır.

Denктаş bu dönem görüşmeleri yeniden canlandırmak adına bazı girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'deki seçimler öncesinde, Glafkos Klerides'i KKTC'ye davet ederek kendi onuruna bir yemek tertip etmiştir. Bu yemekli görüşme, eski dostunu tekrar Kıbrıs'ta gören Denктаş'ın önemli bir adımıydı. Kıbrıs'ın hem herkes tarafından barış ve refah içinde yaşanabilecek kadar büyük, hem de basit sorunlarla dar edilmemesi gereken küçük bir toprak olarak nitelendiren Denктаş, Klerides'e artık ikisinin de yaşlandığını, vakit kaybetmeden bu sorunu çözmeleri gerektiğinin vurgusunu da yapmıştır.²⁰⁴ Denктаş, görüşmede yaklaşık bir buçuk sayfalık bir öneri metnini Klerides'e sunmuştur. Bu metni, Annan'ın sunduğu metinden ayrı tutması gerektiğini söyleyerek, kendi niyetlerinin açıkça ortada olduğunu ifade etmiştir.

Görüşmenin sonunda bir sonuç metni ortaya çıkarıp şu kararlar alınmıştır:

- İki lider BM nezdinde yüz yüze görüşecek,
- Görüşmeler, Ocak ayı ortasında başlayacak,
- Görüşmeler için bir önkoşul yok.
- Bütün sorunlar masaya taşınacak,
- Görüşmeler, iyi niyetli ve kapsamlı bir anlaşma sağlanıncaya kadar devam edecek,
- Bütün konularda anlaşma sağlanıncaya kadar, anlaşma sağlanmış sayılmayacak.²⁰⁵

²⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Haydi Hayırlısı...", 05.12.2001, s.20.

²⁰⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Haydi Hayırlısı...", 05.12.2001, s.20.

Buradan da anlaşılacağı üzere Denктаş, sorunun mantıklı ve barış temeline oturan bir çözüm ile çözülmesinden yana olmuş, Klerides'i de bu konuda bilgilendirmiştir. Klerides de bu davete karşılık 29 Aralık 2001'de Denктаş onuruna bir yemek tertip etmiştir.

Bu iki görüşmenin ardından, ilk yüz yüze görüşmeyi 16 Ocak 2002 tarihinde ara bölgede gerçekleştiren liderler, ilk görüşmeyi cesaret ve umut verici olarak nitelendirdiler.²⁰⁶ Görüşmeler devam ederken, müzakere tarihine 29 Nisan önerileri diye geçen Türk tarafının önerilerini Denктаş, Klerides'e yazılı olarak sunmuştur. Bu metnin içeriğinde, iki ayrı egemenlik, Türkiye'nin garantörlüğünün sürekliliği ve Kıbrıs'ın AB'de temsil edilmesinde Belçika örneğinin benimsenmesi önerilmiştir.²⁰⁷ Fakat Klerides'e göre bu öneriler BM'nin çıkarttığı kararlar ile özleşmiyordu bu nedenle bu öneri Klerides tarafından reddedilmiştir. Bu kriz üzerine, görüşmelerin başında öngördükleri çözüm tarihine ulaşamayacağı kanaatine varılmıştır. Ağustos ayına kadar sürdürülen görüşmelerde tarafların önerilerinin arasında hala uçurumlar olduğu gözlemlenmiştir. Annan, olaya müdahil olarak iki lideri bir dizi görüşme yapmak amacıyla Paris'e davet etmiştir. 6 Eylül'den 4 Ekim' kadar süren görüşmeler sonucunda olumlu bir havanın tesir ettiği bilgisi Denктаş'ın şu demeci ile anlaşılmaktadır. *"Ortak çocuk yapmaya karar verdik ama kız mı oğlan mı olacak belli değil. Ancak gayri meşru olmaması önemlidir."*²⁰⁸ Daha sonra doğrudan görüşmeler Denктаş'ın rahatsızlığı ve ameliyatı üzerine, bir süre sekteye uğramıştır.

11 Kasım 2002 tarihinde Annan, temsilcilere yeni bir teklifle gelmiştir. Bu teklifte, adada kanton yönetimi tarzında bir yönetimin hâkim olması fakat uluslararası alanda tek bir devlet olarak var olması gerektiğinin vurgusu yapılmıştır.²⁰⁹ Görüldüğü üzere, Annan, tabiri caizse saman altından su yürüterek, Denктаş'ın bu öneriyi kabul etmesi için elinden geleni yapmaktadır. Bunu yapmasının bir başka nedeni olarak da, AB'nin yaklaşan Kopenhag Zirvesi'nde, Kıbrıs ile ilgili temel bir anlaşmayı taraflara imzalatmaktır.

Kopenhag Zirvesi'nden, Türkiye'nin AB'ye üyeliği yolunda atılmış önemli bir adım olarak bahsetmemiz mümkündür. 1993 yılında çıkarılan Kopenhag kriterlerine

²⁰⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Hızlı Başladılar", 17.01.2002, s.18.

²⁰⁷ Lütfi Özter, **Ulusal Mücadelede Denктаş**, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2004, s.303.

²⁰⁸ **Milliyet Gazetesi**, "Denктаş: Birlikte Çocuk Yapmaya Karar Verdik", 06.10.2002, s.22.

²⁰⁹ Erol, **a.g.m.**, s.754.

paralel olarak, bir devletin AB üyesi olarak sayılabilmesi için, ülkedeki demokrasi, hukukun üstünlüğü, vatandaş ve insan haklarına özellikle azınlıklara saygı konusu ve bunların sürekliliğinin sağlanması öncelikli şartlar olarak tekrarlanmıştır.²¹⁰Türkiye'nin yenilenme ve bu şartları sağlama sürecinde destekçisi olacağından da ayrıca söz edilmiş, şartları sağlar sağlamaz hiçbir gecikme yaşanmadan müzakere masasına oturulacağı teyit edilmiştir. Yani özetle, Türkiye'nin üyeliği konusunda olumlu bir hava yaratılarak, Kıbrıs konusunda vereceği tepki dozajı azaltılmaya çalışılmıştır.

Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olarak kabul edileceği kararı çıkmıştır.²¹¹ Ayrıca Kıbrıs'ın Türk ve Rum liderlerine bir çağrıda bulunarak, tam üyelik gerçekleşmeden sorunun çözüme kavuşturulması konusunda da çağrıda bulunulmuştur. Yani sorun eğer çözülemezse, Kıbrıs Türk toplumu AB toplumunun faydalandığı avantajlardan yararlanamayacak, çünkü fiili olarak AB üyesi olarak tanınmayacağı ima edilmiştir.

²¹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi(çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi(çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

3.5.2003 – 2004 Görüşmeleri: Annan Planı ve Değişen Dengeler

Kopenhag Zirvesi'nin hemen ardından, genel sekreter Annan, sorunla ilgili olarak birtakım görüşmeler gerçekleştirmek üzere yola çıkmıştır. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'a gidip, tarafların görüşlerini bizzat dinlemeyi tercih eden Annan'ın ilk durağı, Ankara olmuştur. Annan, üçüncü planını hazırlayıp, daha önceki iki plandan farklı olarak, Türkiye ve KKTC'nin çekincelerinin olduğu maddelerde değişiklik yapmıştır.²¹² Bu değişiklikler; Karpaz bölgesinin Türk tarafına bırakılması, bunun yerine Rumlara Güzelyurt'tan toprak verilmesi, adanın güney kısmından, kuzeye göç edecek Rum vatandaşların, anayasal haklarını sadece Rum bölgesinde kullanacak olmaları, Türkiye'den adaya göç eden Türk ailelerinin sınırının 50 bine çıkarılması, hem Türk hem Rum asker sayısının nizami olarak, 7200 ile sınırlandırılması ve daha önceki planda geçen "ortaklar" ifadesinin, Türk tarafının tepkisi ve isteği sebebiyle "kurucu ortaklara" dönüştürülmesidir.²¹³

Türk tarafını memnun etmeye yönelik yapılan bu değişiklikler gayet tabii Rum tarafını rahatsız etmiştir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Rumların yeni lideri Papadopoulos'un sert bir mizaca sahip olduğu bu nedenle yeni görüşme tarihinin ileri bir tarihe sarkacağını tahmin ettiğini dile getirmiştir.²¹⁴

Kofi Annan 27 Şubat 2003 tarihinde ise bir sonraki durağı olan Kıbrıs'a gitmiştir. Denktaş ve Papadopoulos ile buluşup, planını sunan Annan, oldukça sert ve net bir tavır içinde, bir gün içinde yanıt, 10 Mart 2003 tarihinde, halk referandumu için yazılı bir beyan, 30 Mart 2003 tarihinde de referandumun gerçekleşmesini istediğini dile getirmiştir.²¹⁵ Annan'ın bu kararlılığı karşısında oldukça şaşırان liderler görüşmede herhangi bir beyanda bulunmadan görüşme yerinden ayrılmışlardır.

Görüşmenin ardından açıklamalarda bulunan Denktaş, referandum kararını yersiz bulduğunu ifade etmiştir. Halkın, belgeleri yeterince ölçmeden evet ya da hayır demesinin bir anlamı olmadığını vurgulamış, planın her şeyden önce meclisten geçmesi gerektiğini söylemiştir.²¹⁶ Aslında Denktaş, bunun bir ülke iç meselesi ile

²¹² **Milliyet Gazetesi**, "Kıbrıs Planı'ndan Beş Değişiklik!..", 24.02.2003, s.17.

²¹³ **Milliyet Gazetesi**, "Kıbrıs Planı'ndan Beş Değişiklik!..", 24.02.2003, s.17.

²¹⁴ **Milliyet Gazetesi**, "Kıbrıs Planı'ndan Beş Değişiklik!..", 24.02.2003, s.17.

²¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, "Siz Aradan Çekilin Halk Karar Versin" 28.02.2003, s.20.

²¹⁶ **Milliyet Gazetesi**, "Denktaş: Halka Gitmek Yanlıştır" 28.02.2003, s.20.

karıştırılmamasını istemiştir. Çünkü adanın siyasi geleceğini belirleyecek bir kararın toplum tarafından verilmesi, görüntü olarak demokratik olsa da, uzun vadede sonuçları açısından tedirgin edici olabilirdi.

Nihayetinde taraflar, Hollanda'nın Lahey kentinde görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Tarafların kararını değerlendiren Annan, Lahey'de istediği sonuca imza atmazlarsa, BM'nin Kıbrıs konusunda yapacağı hiçbir şeyi kalmadığını belirtmesi üzerine, Denктаş ve Papadopulos, Lahey'e gelmeyi kabul etmelerinin, taahhütnameyi imzalamaları ile ilgisi bulunmadığını ifade etmişlerdir.²¹⁷ Yani liderler, Lahey'e geliyoruz fakat imza için söz vermiyoruz demişlerdir. Denктаş bununla ilgili olarak, Lahey'e gelmeden önce ön bir referandum gereği duyabileceğinin de sinyalini vermiştir.

10 Mart 2003 tarihinde Türk ve Rum liderler ile birlikte, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de hazır bulunduğu Lahey görüşmesi toplam 19 saat sürmüştür. Bu 19 saat içinde Rumların, kuzeyden güneye inen Rum vatandaşların haklarıyla ilgili, Türk tarafının ise, KKTC'nin resmi olarak tanınmaması ile ilgili çekinceleri olması münasebetiyle maalesef hiçbir sonuç alınamamıştır.

Görüşme sonrası, toplantı ile ilgili konuşan Denктаş, *“Sayın Annan, planı bu haliyle kabul edemeyeceğimizi çok iyi biliyordu. Çekincelerimizi hem sözlü, hem yazılı olarak bildirdik. Papadopulos ile yaptığım görüşmelerden de anladım ki, o da geniş ve önemli değişiklikler istiyor, garantörlerle ilgili bölüme itirazları söz konusudur. Dolayısıyla, sayın Annan'ın çıkarken verdiği demeçte kullandığı 'Denктаş reddetti' tanımı kesinlikle doğru değildir.”*²¹⁸ dedi.

Denктаş, 2 Nisan 2003 tarihinde yeni bir öneri paketi ile Rum tarafının karşısına çıkmıştı. Denктаş'ın sunduğu bu belge şöyledir: “Lahey sonrası yapmış olduğumuz değerlendirme ışığında GKRY lideri Tassos Papadopoulos'a bugün bir mektup göndererek, Kıbrıs konusunun sosyopsikolojik boyutunu ve özellikle iki taraf arasında var olan derin güven bunalımını uzun zamandır göz ardı ettiğimizi bildirdim. Bu değerlendirmeye dayalı olarak kendisine, iki taraf arasında çalışma ilişkisi

²¹⁷ *Milliyet Gazetesi*, “Annan: Lahey Yolun Sonu”, 01.03.2003, s.20.

²¹⁸ Tamçelik, *a.g.m.*, s.761.

kurulmasını sağlayacak diyalog ve danışma süreci başlatacağına inandığım bir öneri paketi teklif ettim. İki tarafça da kabul edilebilir kapsamlı bir anlaşmanın gerçekleşmesi için katalizör rolü oynayabileceğine inandığım öneri paketinin ana hatları şöyledir: İlk adım olarak Demokrasi Caddesinin güneyindeki Kapalı Maraş bölgesi, BM Ara Bölgesine kadar olan bölümü de kapsayacak şekilde, yeniden iskâna açılmak üzere Kıbrıs Rum tarafının kontrolüne verilecektir. Buna paralel olarak, Kıbrıs'ın her iki tarafına yönelik ve buralardan gerçekleşecek dış ticaret, ulaşım, seyahat ve kültürel ile sportif aktivitelere uygulanan tüm kısıtlamalar kaldırılacaktır. Türkiye ve Yunanistan'ın da, Kıbrıs Rum tarafına ve Kıbrıs Türk tarafına karşılıklı olarak uyguladıkları kısıtlamaları kaldırarak bu sürece olumlu katkıda bulunacaklarına inanıyorum. BM ve AB'yi de bu düzenlemeleri tescil etmeye ve uygulamaya konulmalarına yardımcı olmaya davet edeceğiz. İki taraf arasındaki geçişler asgari prosedüre bağlı olarak kolaylaştırılacaktır. Turistlerin geçişleri ile ilgili kısıtlamalar da kaldırılacaktır. İki taraf arasında ticarî ilişkilerin normalleştirilmesi için tedricen adımlar atılacaktır. Her iki taraftaki kurumlar ortak projeler oluşturmaları ve geliştirmeleri için işbirliği yapma yönünde teşvik edilecektir. Kıbrıs Türk tarafı, Temmuz 2000 tarihinden bu yana BM Barış Gücü'nün dolaşımı ile ilgili olarak uyguladığı tedbirleri kaldıracaktır. İki taraf arasında karşılıklı saygı, hoşgörü ve anlayışın geliştirilmesi amacıyla bir Uzlaşma Komitesi tesis edilecektir. Bu komite, ikili temaslar ve projelerin geliştirilmesi için tavsiyelerde bulunacaktır. Bu fikirler ve öneriler bir bütün oluşturmaktadır. Bu paketin uygulanması, bir yandan iki tarafın siyasî eşitliğine dayalı ve iki tarafça da kabul edilebilir kapsamlı bir anlaşmaya varma şansını önemli derecede artırırken, diğer yandan da iki tarafa önemli somut yararlar getirecektir. Paketin kabulü ve uygulanmaya konması tarafların pozisyonlarına hâlel getirmeyeceği gibi, nihai bir anlaşmanın yerini de almayacaktır. Öneri paketinin uygulanmasına ilişkin olarak BM ve AB'nin katkılarını sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Yukarıda belirtilenler çerçevesinde, iki tarafı da tatmin edecek bir sonuca ulaşmak amacıyla, kapsamlı çözüme ilişkin temel meseleleri ve AB üyeliğine ilişkin konuları da kendisiyle ele almaya hazır olduğumu Sayın Papadopoulos'a

bildirdim. Her iki tarafta BM'nin iyi niyet misyonunu desteklediği cihetle, öneri paketini ayrıca BM Genel Sekreteri'ne duyurdum".²¹⁹

Bu önerinin Rum tarafınca reddinden sonra durum tekrar çıkmaza sürüklenmiştir. Karşılıklı hamlelerle geçirilen bir süreç yaşanmıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), AB ile katılım belgesini imzalayınca, KKTC de karşı hamle olarak taraflar arasındaki geçişin belirli sınırlarla yapılabileceğinin duyurusunu yapmıştır.²²⁰ Toplumlararası görüşmelerin tekrar başlaması hususunda Annan, Denктаş ile Papadopoulos'u 10 Şubat 2004'de New York'a davet etmiştir. 9 gün süren görüşmelerin devamının Kıbrıs'ta yapılmasına karar verilmiştir. 19 Şubat'tan 12 Mart'a kadar 12 kez bir araya gelip görüşen Türk ve Rum liderlerini, Annan, 16 Mart 2004'te İsviçre/Burgenstock'a davet etmiştir. Denктаş, bu zirveye katılmayarak, görüşmelerin çizgisinin Türk çıkarlarınca ilerlemediğini göstermiştir. Ayrıca hiçbir emrivakiye boyun eğmeyeceğini bir kez daha dile getirmiştir.²²¹

Takribi olarak beş kez üzerinde oynamalar yapılan ve popüler söylemde "Annan Planı" olarak anılan belge, 24 Nisan 2004 tarihinde her iki kesimde birden eş zamanlı olarak referanduma sunulmuştur. Kıbrıs Türk lideri Rauf Denктаş'ın "hayır", fakat Kıbrıs Türk toplumunun hem fiili, hem de referandum sonuçlarından anlaşıldığı üzere resmi olarak "evet" dediği plan, Rum toplumu tarafından kabul görmemiş ve Kıbrıs'ta çözüm diye yola çıkılan bu planın sonu maalesef çözümsüzlük olmuştur.

BM Kapsamlı Çözüm Planı(Annan Planı), Türk tarafının %65 olumlu oyuna karşılık, Rum tarafının %76 olumsuz oyu ile rafa kaldırılmıştır.²²² Konuyla ilgili referandum sonrası yorum yapan Annan, tarihi bir fırsatın göz göre göre kaçırıldığını, süreçte planı destekleyen tüm Türkleri ayakta alkışladığını ifade etmiştir.²²³

Aslında bu plana Türkiye de olumlu bakarken, Denктаş'ın olumsuz olması, birçok Kıbrıslı Türk'ü kızdırmıştır. 36 yıllık bir müzakere tecrübesi olan Denктаş'ın bu plana bu denli karşı çıkmasının ardından muhakkak ki haklı sebepler yatmaktaydı. Kendisi bu konuyla ilgili gazeteci Hulki Cevizoğlu'na verdiği demeçte şu sözleri dile

²¹⁹ KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Öneri Paketleri, Basın Açıklaması, 02.04.2003.

²²⁰ Tamçelik, a.g.m., s.762.

²²¹ Erol, a.g.t., s.208.

²²² Milliyet Gazetesi, "Dünya Gördü", 25.04.2004, s.1.

²²³ Milliyet Gazetesi, "Annan: Türkleri Alkışlıyorum", 25.04.2004, s.19.

getirmiştir: “Biz Kıbrıs’ta İngiliz sömürgesiydik. yaşa Kral’ım diye İngiliz marşları söylüyorduk. Öğretmen, ‘içinizden Kral’ım yerine Kemal’im deyin’ diyordu. Öğretmenlerin bayraklaşması budur işte. Annan Planı’na –hayır- demem, reaksiyon değil görevdir. KKTC devletini koruma yemini içmiş biriyim. Dolayısıyla devleti yok sayan bir anlaşmaya hayır demem reaksiyon değil görevdir. Taslak anayasada Mustafa Kemal’i çıkarıyorlar. Atatürkçülüğü öğrenmeyelim istiyorlar...İngiliz, ABD ve AB’nin çıkarları için uyumsuzluğun referandumunu yaptırıyorlar. Annan Planı ile uyumsuzluğu referanduma sunmuşlar. Uyum yok. Her iki taraf da uyumsuz. Eğer buna göre uyum sağlanırsa asıl kavgaya o zaman başlayacağız. Kavgayı uyum sağlandıktan sonra yapacağız. Çetin bir kavga çıkacak. Özellikle mal mülk konusu, rehabilitasyondaki uyumsuzluklar aksaklıklar, ekonomide özellikle... İnşaat sektörü duracak bir kere... Bankalardan ipotek aldılar inşaat firmaları. Bankalar paralarını alamayacak. Böyle büyük bir ekonomik kaos çıkacak. Çünkü zemin hazırlanmadı. Gerçeklere bakılmadı. Amerika’nın İngiliz’in AB’nin çıkarı için bir paket yaptılar. Bizi görüşür gibi kıldılar. Kendi çıkarlarına göre bir plan yaptılar... Olaylar çıkacak, onun için asker getirdik diye açık açık söylediler. Olaysız bir memleketi olaylı hale getirmeye çalışıyorlar.”²²⁴

Denktaş’ın Annan Planı’na karşı çıkışının ardındaki sebepler, elbette ki bu metindekiler ile sınırlı değildir. Kendisi, adanın tamamının kısa vadede Rumlara verilmesini öngören bir anlaşmaya canı pahasına bile onay vermeyeceğini söylemesi, daha sonra Türk askerinin himayesindeki Maraş topraklarının Rumlara bırakılması, taraflardan birinin toprak kaybının ileride daha büyük bir toprak kavgasına dönüşeceğini öngörmesi gibi sebepler de Denktaş’ın bu plana karşı çıkmasının nedenlerindedir.

Referandumun ardından 1 Mayıs 2004’te GKRY’nin, AB’ye tam üyeliği de gerçekleşmiştir.²²⁵ Batının desteklediği bir planı reddeden Rumların her şeye rağmen bir Batı birliği olan AB’ye, hayır demelerinin üzerinden bir hafta geçince tam üyeliğe kabul edilmesi bile Denktaş’ın plana karşı olmasının haklı bir nedeni ve aynı zamanda

²²⁴ Denktaş ile Yapılan Program, <http://www.cevizkabugu.com.tr/gundem.asp?procid=232> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²²⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Dublin’de Rumlara Soğuk Duş”, 02.05.2004, s.23.

göstergesidir. Papadopoulos'un o gün yaptığı açıklamada kullandığı, Kıbrıs Türkleri de Türkiye de artık Kıbrıs Rumlarını tanımak zorundadır zira başka türlü AB'ye girmesi bir hayalden öteye gidemez tabiri de Türkiye'nin o dönem ne kadar köşeye sıkıştığını anlatmaktadır.²²⁶

²²⁶ **Milliyet Gazetesi**, "İnşallah Çözüm Olacak", 02.05.2004, s.23.

SONUÇ

Kıbrıs Türkleri 1571 yılından beri adada bulunan diğer halklarla beraber daima barış ve huzur içinde sakin bir hayat sürmüştür. 1878 yılında adanın İngiliz yönetimine geçmesiyle, Rumlar ile İngilizlerin çekişmesinde Türkler maşa olarak kullanılmaya mahkûm edilmiş ve maalesef zulüm görmüştür. 1950'lerden itibaren, Rumlar ile her zaman uzlaşmayı kabul eden ılımlı bir tutum sergileyen Türk toplumu, gösterdikleri toleransın karşılığını hiçbir zaman alamamışlardır. Anavatan Türkiye, 1960'larda Kıbrıs'tan gelen yardım seslerine kulak tıkamamış ve bir müdahale hazırlığında olduğunu söyleyince ABD, tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçecek, tarihi metni dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye göndermiş, Türkiye'nin ABD silahları ile bu müdahaleyi gerçekleştiremeyeceğini söyleyerek, tüm imkânlarını kısıtlamıştır. Türkiye, 10 yıl sonra gösterdiği bu toleransı yeterli görerek, 1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları'ndan doğan haklarıyla 1974'te adaya doğru ve yerinde bir müdahalede bulunup, Kıbrıs'ı bir Yunan adası olmaktan kurtarmıştır.

Türkiye'nin bu hamlesini bugün dahi, "işgal" ve "istila" kelimeleri ile kullanıp, tarihsel bir yanılgıya düşmektedirler. Çünkü Türkiye legal olmayan bir müdahale gerçekleştirmemiştir. Uluslararası bir anlaşmanın maddelerine dayanarak yapılan müdahale, ada üzerindeki halka barış ve yardım götürme amacıyla, karşı saldırı düşüncesiyle silahlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Kıbrıs adasındaki iki toplum olan Türk ve Rum toplumları uzlaşmayı sağlamak amacıyla Kıbrıs müzakerelerini gerçekleştirmiştir. Müzakerelerin dününü ve bugününü incelediğimizde maalesef bir süreklilik arz etmediğini görmemiz mümkündür. Bundan dolayı adada çözüm odaklı fikirler üretilmemiş, üretilse bile devamlı olarak kişilerin ve zamanın değişimiyle bu fikirler sekteye uğramıştır. BM daha önce de bahsedildiği üzere Kıbrıs müzakerelerinde her zaman söz sahibi olmuştur. Fakat 1968 yılından bu yana BM 6 defa genel sekreter değişikliği yapmasına rağmen, bu sekreterlerden hiçbiri adada çözüm adına bir başarı elde edememiştir.

Yüzeysel olarak bir ada parçası üzerinde yaşayan toplumların, fakat temelde stratejik öneme sahip bir Akdeniz adasının paylaşılmasını istemeyen uluslararası platform üyelerinin elli yıl süren mücadelesinde birçok acıya sahne olan Kıbrıs, uzlaşma

yolunda da çok kan kaybetmiştir. Bütün bunlara rağmen, adadaki Türk varlığını görmezden gelmeyen Türkiye'yi yanına alarak, ada içinde bağımsız bir Türk devleti kurulmuştur. O dönem Türkiye'nin izlediği dış politika ve siyasi konjonktürü iyi analiz edebilme yeteneği ile atılan bu adım, yıllar sonra bile tarihsel bir başarı olarak nitelendirilmektedir.

Ne var ki bugün gelinen noktada, Kıbrıs Türkleri, uluslararası platformun dışına atılıp buna mahkûm edilmiştir. Türkiye dışında bir devlet tarafından tanınmayan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, yani Kıbrıs Türkleri'ne, dünya bugün, vatansız azınlık gözüyle bakmaktadır. Bu acı tablonun müsebbibi tartışılarsun, burada ünlü tarihçi yazar Arnold Toynbee'nin şu sözü, Kıbrıs Türklerinin durumu için en iyi özet olarak söylenebilir; *“Hak ve bâtil başka yerlerde de vardır. Dünya vahşiye kulak verirken, kurbana karşı sağır kesilmiştir...”*

Bir devletin idari yapısını incelediğimizde her işten sorumlu bir kişi olduğunu görürüz, herkes işinin ehlidir ve onu nasıl yapacağını çok iyi bilir. Örneğin bir dışişleri bakanı, yabancı dili üst düzeyde olan ve devlet geleneğini iyi bilen, krizleri iyi yönetebilen biri olur. Bir adalet bakanı, hukuk alanında önemli başarılarla imza atmış, adil ve yargı yeteneği olan, hukukun mihenk taşlarını adı gibi bilen biri olur. İşte Rauf Denktaş, tabiri caizse KKTC'nin her şeyi idi. Aldığı her kararı önce vicdan süzgecinden geçirir daha sonra ise, uygulamaya koyardı. Bunu yaparken cumhuriyetin temellerini sarsacak herhangi bir eylemi de olmamıştır. Vatan bütünlüğünü ve bağımsızlığı canının önüne koyarak hareket etmiştir. Batının Denktaş üzerinden yaptığı “uzlaşmaz adam” veya “Mr. No” isimleriyle yaptığı algı, şüphesiz geçmişin bir getirisidir. 1968'den bu yana müzakerecilik görevinde yer alan Denktaş, Kıbrıs Türk toplumunu temsil ederken, bir an olsun haklarından ve topraklarından vazgeçmeyi düşünmemiştir. Bu, haliyle hem Rumların hem de Batının görmek isteyeceği bir tablo değildi.

Denktaş'ın gençlik yıllarında yani siyasete atıldığı ilk yıllarda kurduğu Türk Mukavemet Teşkilatı(TMT), Rumların enosis hayalinin ve eylemlerinin önündeki en büyük mani olmuştur. TMT ruhunu daima gelecek nesillere aktarma gayretinde olan Denktaş, KKTC'de birçok gence ilham kaynağı olmuştur. Onun için Kıbrıs adası bir Türk toprağıdır ve bu toprak üzerinde Kıbrıs Türkleri bağımsız yaşmalıdır.

“Türkiye’siz cennete bile girmem” diyen Denктаş’ın, müzakerelerin her döneminde yanında olup, son dönemde Türkiye ile karşı karşıya gelmesi, onun siyasi iradesini temelden sarsan bir durum olmuştur. Tabii bu durumun, Türkiye’de zamanla hem ideolojileri hem amaç ve misyonları değişen hükümetlerin anlayışına bağlı olduğunu söylememiz mümkündür.

Denктаş’ın müzakereci kimliğini tanımlarken, siyasi iradesinin kapsadığı alanı da iyi bilmek de fayda vardır. Çünkü 36 yıl bu masada oturmuş, daima çözüm ve kendi halkının bağımsızlığının peşinde koşmuş bir devlet adamı, halkının desteğini almasaydı bu denli süreklilik kaydedemezdi. Annan Planı döneminde halkıyla ters yüz olan ilişkileri, Denктаş’ın rahatsızlığı döneminde tekrar düzelmiştir. Kıbrıs Türk halkı, ikinci atalarına her zaman minnettar kaldığını bu süreçte tekrar göstermiştir.

Kıbrıs Türkü’nün lideri Denктаş, bir toplumun varabileceği en yüksek mertebe egemenliği kavramasıdır demiştir. Vasiyet olarak da Kıbrıs Türk gençlerine egemenliklerinden asla vazgeçmemeleri gerektiğini, vazgeçtikleri an, vatansız ve bayraksız kalacaklarını bunun da en büyük gaflet olacağını söylemiştir.²²⁷ 2004 yılında bir üniversitenin mezuniyet töreninde ise gençlere, hayatın bir mücadeleden ibaret olduğunu, düz bir yol olmadığını söylemiştir. En çaresiz zamanlarında, Atatürk genci olduklarını hatırlamalarını tavsiye etmiş ve kendi mücadelecisi ruhunu gençlere böyle yansıtmıştır. Çünkü o da en ümitsiz anlarında hep Atatürk’ü hatırlıyor ve yeniden ayağa kalkıyordu.

KKTC’nin ilan edildiğinin ertesi günü Türkiye Cumhuriyeti KKTC’yi tanıyarak İnal Batu’yu ilk büyükelçi olarak adaya gönderdiğinde, Batu, Denктаş’a güven mektubunu sununca, Denктаş, Batu’ya tek amacının bu cumhuriyeti yaşatmak olduğunu dile getirmiştir. İşte bu denli kuvvetli bir ruh ve inançla, akademik ve siyasi bilgi birikimi birleşince, inanılmaz tecrübelerle dolu bir müzakere tarihi yazılıyor.

Denктаş’ın ayrılışından bu yana kesik kesik devam eden müzakerelerde, hatırı sayılır hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. Karşılıklı görüşme ve güven artırıcı önlemler ile seyreden görüşmeler, günümüzde hala devam etmektedir.

²²⁷ Yeniçağ Gazetesi, “Bozkurt Denктаş’ın Siyasi Vasiyeti”, 15.01.2012, s.4.

13 Ocak 2012 tarihinde aramızdan ayrılan Denктаş'ın Kıbrıs Türk halkı için yaptıkları kendilerince tartışılabilir bir konudur. Fakat müzakereci ve devlet adamlığı kimliği ile Denктаş, günümüzde birçok siyasetçiye örnek teşkil etmektedir. Kıbrıs davasında yaşananları, özel hayatında yaşadığı acıları, sürgünlerini, vatandan ayrı bırakılışını, müzakere masasında düşürülmeye çalışıldığı zor durumların hepsini günü gününe not alarak bugünlere bırakıp, bizler için bir arşiv oluşturması bile, disiplin ve özeninin bir göstergesidir.

KAYNAKÇA**KİTAP**

- AKMARAL, Kemal, **Kıbrıs Türkünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004.
- AN, Ahmet, **Kıbrıs Sorununun Perde Arkası**, Nazım Kitaplığı, Ankara 2000.
- AN, Ahmet, **Kıbrıs Nereye Gidiyor?** Everest Yayınları, İstanbul 2002.
- ARMAOĞLU, Fahir, **19. Y.Y. Siyasi Tarihi (1789 – 1914)**, Alkım Yayınları, Ankara 2006.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Y.Y. Siyasi Tarihi(1914-1995)**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Y.Y. Siyasi Tarihi(1914-1995)**, Alkım Yayınları, İstanbul 2004.
- AYDOĞDU, Ahmet, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları / Annan Planı ve Referandum Süreci**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2005.
- BAŞBUĞ, İlker, **Unutulan Ada Kıbrıs**, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2016.
- BERATLI, Nazım, **İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıslı Türklerin Tarihi Kimliğinin Kökenleri**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 1993.
- CERRAHOĞLU Yalçınkaya, Zehra, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler(1968 – 1990)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 2. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 3. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 4. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 5. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.

- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 6. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 7. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 8. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları 9. Cilt**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, **Kıbrıs Girit Olmasın**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.
- DUMAN, Selçuk, **Kıbrıs'ta Türk Milli Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitigleri (1878 – 1958)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1975.
- ERTEKÜN, Münir Necati, **In Search of A Negotiated Cyprus Settlement**, Ulus Matbaacılık, Ankara 1981.
- ETON, William, **19. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- FIRAT, Melek, **Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk(1955-1960)- Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, İletişim Yayınları**, İstanbul 2002.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., **Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi(1878-1960)**, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1997.
- GÜRÜN, Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası(1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1983.
- GÜVEN, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6 – 7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
- HASGÜLER, Mehmet, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayınevi, İstanbul 2006.
- HİTCHENS, Christopher, **Hostage to History: Cyprus From The Ottomans To Kissinger**, Verso Press, Londra 1997.
- İSMAİL, Sabahattin, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998.

- İSMAİL, Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu, Çöküşü ve Unutulan Yıllar**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- KAYMAK, Faiz, Haz: Müfide Zehra Erkin, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, Alpay Basımevi, İstanbul 1968.
- KESER, Ulvi, **Dünden Bugüne Kıbrıs(1913-2013)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- KIZILYÜREK, Niyazi, **Daha Önceleri Nerelerdediniz?**, Birikim Yayınları, İstanbul 2009.
- MANİSALI, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2003.
- MÜTERCİMLER, Erol, **Satılık Ada: Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.
- OLCAY, Ayşe Mine, **Kıbrıs'ta Çözüm Arayışları: Tarafların Hukuksal Tezlerine Genel Bakış(1964'ten 2014'e kadar)**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2014.
- ÖKSÜZOĞLU, Oktay, **Kıbrıs Üzerine Oynanan Oyunlar ve Kıbrıs Türkleri**, Desen Ofset, Ankara 2009.
- ÖYMEN, Onur, **Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.
- ÖZTER, Lütfi, **Ulusal Mücadelede Denктаş**, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2004.
- SATAN, ŞENTÜRK, Ali, Erdoğan, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları(1955-1983)**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler**, Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- STELYA, Nikolaos, **İstenmeyen Bebek: Kıbrıs Cumhuriyeti**, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2013.
- TARAKÇI, Mustafa, **Kıbrıs Barış Harekatı**, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2010.
- TOLUNER, Sevin, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977.
- YELÇE, Özer, **Sami Kohen: Dünyanın Yazısı**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- WATSON, Stephen J., **Osmanlı Tarihi**, Tutku Yayınevi, Ankara 2017.

MAKALE

- ÇAKMAK, Zafer, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü(1878-1938)”, Erzurum, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:36, 2008.
- DUMAN, Selçuk, “Birleşik Kıbrıs İsteyenlere Kanlı Noel Hatırlatması”(çevrimiçi) **Ayyıldız Haber**, 22 Ocak 2016, Erişim Tarihi: 20.01.2018.
- EROL, Hande, “Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş”, **Tarih Okulu Dergisi**, Y:8, S:15, 2015.
- ERZEN, Arif, “Tarihi ve Sosyal Bir Dava Olarak Kıbrıs Meselesi” (çevrimiçi), **Otuzuncu Konferans**, Erişim Tarihi: 20.12.2017.
- GÜLER, Yavuz, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C:5, S:1, 2004.
- KALELİOĞLU, Oğuz, “Türk – Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, Ankara Üniversitesi **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S: 41, 2008.
- KESER, Ulvi, “Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu”, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, C:2, S:1, 2012.
- KODAY, Zeki, “Kıbrıs’ın Jeopolitik Önemi”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S:33, 1998.
- ŞAHİN, PARLAKAY TOPBAŞ, İsmail, Selma, “Türkiye’nin Kıbrıs’ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios’un Ankara Ziyareti”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:9, S:42, 2016.
- SÜRAL, Necati, “1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nda Balkan Savaşı Askeri Harekâtı”, Ankara, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 1997.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Kıbrıs’ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhalara ve Analitik Özellikleri”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/5 Ankara, Spring 2013.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Kıbrıs’ta Askersizleştirme Faaliyetleri ve Saldırmazlık Doktrinin Esasları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2011.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs’ta Gobi ve Gali Plânlarına Göre Harita Meselesi”, **International Journal of Human Sciences**, 2012.
- TOSUN, Ramazan, “Kıbrıs Meselesi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:10.

YALÇIN, Emrullah, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:58, 2016.

YELLİCE, Gürhan, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2012.

TEZ

EROL, Hande, “Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş’ın Rolü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul 2014.

SAMANİ, Onurkan Meltem, “Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi(1882-1931)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2007.

RESMİ SİTELER

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

KKTC Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi, <https://www.kktcb.org/tr>

KKTC Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/>

BELGESEL, VİDEO

TRT Arşiv Kanalı

<https://www.youtube.com/channel/UCQkPrgNhhdOJR3OzTdWd5lQ>

32. Gün Arşivi

<https://www.youtube.com/channel/UCJg-RcGXJ-cBAz5UePKlIkA>

BBC Arşiv Dosyası

<https://www.youtube.com/user/bbcturkce>

GAZETE

Bozkurt Gazetesi

Akın Gazetesi

İşçi Postası Gazetesi

Nizam Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Sabah Gazetesi.

ÖZGEÇMİŞ

Nurbanu TUNÇEL, 08.09.1993 tarihinde Artvin’de doğdu. İlköğrenimini Artvin Atatürk İlköğretim Okulu’nda, lise eğitimini Artvin Kazım Karabekir Anadolu Lisesi’nde, lisans eğitimini ise 2011 – 2015 yılları arasında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde tamamlayarak mezun oldu. 2015 yılında başladığı Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans programını, 04.10.2019 tarihinde savunduğu “Kıbrıs Müzakerelerinde Rauf Raif Denktaş’ın Rolü Etkisi” konulu teziyle tamamladı.

